

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

A TARTALOMBÓL

- Török Enikő: A földadórendező bizottmányok által használt országtérképek
- Török Enikő: Az adókerületek térképei (1855–1856, 1858)
- Schmidt Anikó: A kataszteri ankét
- Balaton Petra: A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság
- Reisz T. Csaba: A felmérési tisztviselők kérvénye magasabb rangosztályba sorolásukról
- Závoczki Adrienn: Egy háromszögelő mérnök a Kataszteri Közlöny élén
- Takács Krisztián–Braunmüller Péter: Változások a fentrol.hu digitális légifelvétel archívumban
- Gánóczy József: Gánóczy Sándor síremléke Pozsonypüspökiben

■ Mersich András Erdély-térképe, 1854 (HIM HT B IXa 708.) L. ehhez Török Enikő cikkét a földadórendező bizottságok által használt országtérképekről.

■ ■ ■ PROFILTISZTA FOLYTATÁS

A *Catastrum* útjára bocsátásakor azt a célt tűztük ki, hogy a földadóhoz kapcsolódó kataszteri felmérés történetére vonatkozó adatokat hozzáférhetővé tegyük. Arra törekedünk, hogy egy-egy számban többféle szempont szerint mutassuk be ezt a témát, így a szervezet működésének története, a részt vevő szakállamozottak életrajza, az előállított dokumentumok ismertetése épp úgy helyet kapjon, mint a forrásokat őrző gyűjtemények, adattárak bemutatása.

Mostani számunk erre tekintettel igazán profiltiszta folytatás. Az osztrák levéltári forrásokon alapuló kutatások teljesen új tényanyagot tárnak az olvasók elé, folytatódik a téma jogi hátterének feltárása, a kiemelkedő kataszteri mérnökök életút bemutatása pedig már reflexiókat is felvillant. A 20. századi forrásanyag 21. századi hozzáféréseinek lehetősége további vizsgálatok lehetőségét nyitja meg előttünk.

A folyóirat cikkanyagának jelentős kiegészítését nyújtják azok az illusztrációk, amelyek a különféle közgyűjteményekben és magánszemélyeknél találhatók. Köszönettel tartozunk azoknak az intézményeknek, amelyek önzetlenül és térítésmentesen bocsátják rendelkezésünkre a képeket: a Magyar Nemzeti Múzeum és a Hadtörténeti Térképtár folyamatosan nyújt szakmai segítséget, ezek sorába lépett az Österreichisches Staatsarchiv is, támogatásukat a továbbiakban is megkapjuk. Ugyancsak köszönettel tartozunk azon magánszemélyeknek, akik családi albumuk megnyitásával és képeik megjelentetésének engedélyezésével bővítik a katasztertörténet vizuális emlékanyagát.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A földadórendező bizottmányok által használt országtérképek	3
■ Török Enikő: Az adókerületek térképei (1855–1856, 1858).....	11
■ Schmidt Anikó: A kataszteri ankét.....	21
■ Balaton Petra: A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság	29
■ Reisz T. Csaba: A felmérési tisztviselők kérvénye magasabb rangosztályba sorolásukról (1892)	35
■ Závocski Adrienn: Egy háromszögelő mérnök a Kataszteri Közlöny élén	47
■ Takács Krisztián–Braunmüller Péter: Változások a fentrol.hu digitális légifelvétel archívumban	56
■ Gánóczy József: Gánóczy Sándor síremléke Pozsonypüspökiben	60

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ III. évfolyam, 2. szám

A címlapon: Lipszky János általános Magyarország-térképének díszes címe (Mappa generalis Regni Hungariae, 1804–1808)

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid főigazgató ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

dr. Simon Attila István (Nemzeti Földalapkezelő Szervezet, Birtokpolitikai Tanács), Fekete Gábor (Földmérési és Távérzékelési Intézet, FÖMI), dr. Mezőszentgyörgyi Dávid (HOI), Kása Csaba (történész), Reisz T. Csaba (MNL)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (FÖMI), Osskó András (FÖMI) ■ Kézirat-előkészítés: Borbola Viktória
A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Generál Nyomda Kft., 6728 Szeged, Kollégiumi út 11/H

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: County Maps Used by the Land-tax Defining Committees

torok.eniko@mnl.gov.hu

Country maps were demanded and used by the Viennese Cadastral Directorate, the regional and provincial cadastral tax committees for all of their work. They were needed by the officials and engineers without local geographical knowledge to define the tax defining settings and their work reports about the survey.

TÖRÖK Enikő: Maps of the Tax Regions (1855–1856, 1858)

The task of the engineers in chief was to prepare a 1:144,000 rate regional map after finishing the surveys for the definition of the temporary land tax. Sometimes this work was completed by survey assistants or engineers with the direction of the engineer in chief, e.g. in the Sopron and Pozsony/Bratislava tax regions. The Nagyvárád and Kassa maps were prepared by Johann Mischkowsky and Josef Lokarner engineers in chief according to the title label.

SCHMIDT Anikó: The Cadastral Workshop

schmidt.aniko@mnl.gov.hu

The two modifications of the land-tax 1875:VII. were worked out by the cadastral workshop working during the 1879–1881 parliament session. The propositions made by the workshop were accepted at the beginning of the session and were also signed by the Monarch (1881:XL., 1881:XLII.).

BALATON Petra: The Cadastral Directorate in Kolozsvár

balaton.petra@kre.hu

The Cadastral Directorate in Kolozsvár (Cluj) completed the land-tax regulations, as well as the preparation of the new taxing activities regarding the ongoing land redefinitions in the area of Transylvania from 1875. Ten years later the directorate completed the land-tax regulation work as part of the national land cadastral organisation, to convey the facilitation of the land consolidation processes. The Engineering Department of the Directorate conveyed the monitoring of the land consolidations from 1894, and it was reformulated as a Survey Office with its own authority in 1908.

REISZ T. Csaba: The Appeal of the Cadastral Survey Officials to Have their Salaries Increased (1892)

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

One of the first decisions taken by the 1892–1896 parliament period was to regulate the salaries of the governmental (sub)officials and servants (1893:IV.). 280 appeals were posted by different groups of employees regarding the law proposition. The survey officials claimed their protest that some posts were classified as lower rank, and their salaries hardly increased. Their appeals were not considered.

ZÁVOCZKI Adrienn: A Surveyor Managing the Cadastral Journal: Career of Dobrovics, Győző between 1880 and 1931

zavoczki.adrienn@mnl.gov.hu

Dobrovics Győző (Viktor) was employed as surveyor engineer of the cadastral survey organisation in 1880. Between 1894 and 1902 he was the manager of the Cadastral Journal. The Monarch entrusted him twice to organise and assess the Hungarian–Romanian border, and as a result he was awarded with the Knight Cross of the Imperial Austrian Franz Joseph Order, the title of the engineering counsellor, as well as Hungarian nobility with the praedicatum of ostffyasszonyfai.

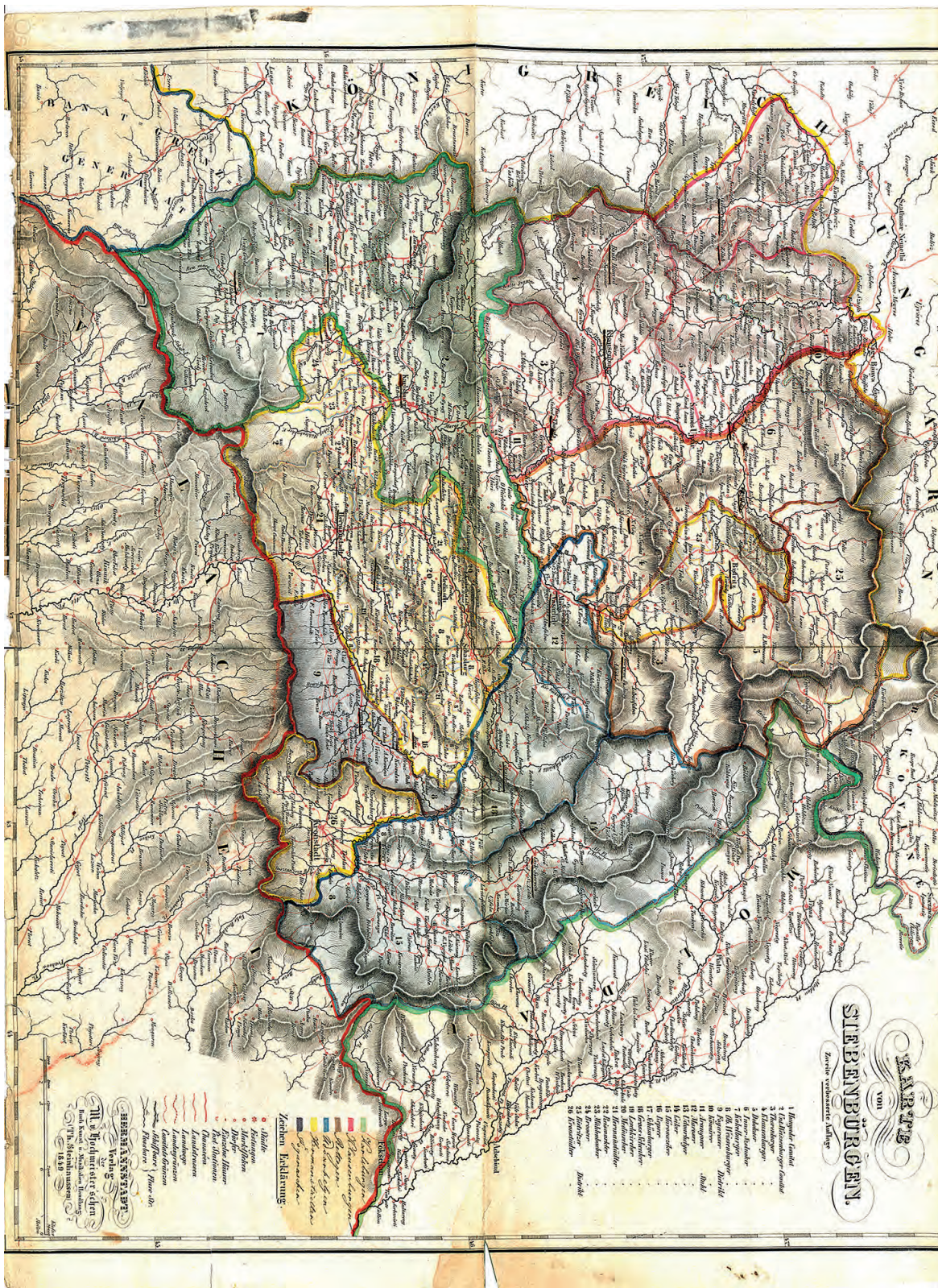

TAKÁCS Krisztián–BRAUNMÜLLER Péter: Changes in the fentrol.hu digital aerial photograph archive

takacs.krisztian@fomi.hu; braunmuller.peter@fomi.hu

The fentrol.hu online aerial photograph archive has been broadened by approximately 10.000 images per half year since the Digital Aerial Photograph Archive project was successfully completed on 30th June 2014. At the moment nearly 104.000 images can be browsed and downloaded for free of charge including coloured and infrared images as well. As a military decision allows the decryption of the encrypted areas of the images, most of them are uploaded with full content, however, there are still some with encrypted areas that were mainly made in the '50s and '60s, when the emulsion was removed from the negatives.

■ Erdély 1849. évi térképe (ŐsIA, FHKÁ NHK Katasterabt. Akten 294. 113/1850.)

A kerületi és tartományi bizottmányok mellé kinevezett főmérnökök (Obergeometer) is szükségesnek tartották térképek beszerzését a munka megszervezéséhez. Josef Gsund – aki augusztus közepén érkezett Morvaországból új szolgálati helyére, Pozsonyba – szeptember közepére egy Magyarország-úttérképen ábrázolta az adókerületében lévő felügyelőségeket és becselőjárásokat, októberben pedig újból megvásárolta Magyarország úttérképét. A pozsonyi földadórendező bizottmányon kívül október végén a kassai is kérte Magyarország-úttérképét a főigazgatótól.⁴

A főigazgatóság ennek hatására október végén kezdeményezte Magyarország és Erdély – Generalquartiermeisterstab által készített – kilenc-, illetve kétszelvényes, 1:432 000 méretarányú (1 Zoll/hüvelyk = 6000 Klafter/öl), nyomtatott úttérképeinek beszerzését. A főmérnökök tevékenységét szabályozó, július 24-én kelt *Amtsinstruction für Obergeometer* 19. §-a ugyanis előírta, hogy munkajelentéseikben térképen (Übersichtskarte) szemléltessék a felmérés állását és előrehaladását, és ehhez kellett a nyomtatott úttérképek mint alaptérképek, mert más erre alkalmas térkép nem állt rendelkezésre. November elején a Lithographisches Institut des Katasters megvásárolta az úttérképeket és továbbította a főigazgatóságnak, majd a vonatkozó szelvényeket megküldték a kerületi és tartományi földadórendező bi-

zottmányoknak. Az 1850-es évek első felében beküldött munkajelentésekhez ha csatoltak is térképet, azokat az ügyiratokból kiemelték vagy visszaküldték az adóbizottmányoknak. 1851-ben is több ügyirat tárgya az úttérképek beszerzése.⁵

Az adóbizottmányok azonban nem elégedtek meg ezekkel a térképekkel: igény volt Lipszky János és Schedius Lajos országtérképeire is. Mivel a térképek vásárlásával foglalkozó ügyiratokat a főigazgatóság irattárából kiselejtezték, a mutatókönyvekből értesülünk a vásárlásokról. Így gyakran csak találgatni lehet, hogy a Lipszky-térkép vagy a Schedius-térkép alatt melyik kiadásról lehet szó.

Lipszky-térkép vásárlásáról 1853-ból és 1854-ből is van információnk. 1855-ben a soproni adóbizottmány a Repertoriummal együtt kérte a Lipszky-térképet, így minden bizonytalanságot a *Mappa generalist*. 1856-ban további két példányt, 1857-ben újabb egy példányt rendelt a soproni adóbizottmány. 1857-ben a krakkói térképtár is megvásároltatta Lipszky Magyarország-térképét.⁶

A Schedius–Blaschnek-féle országtérkép iránt 1851-ben a pozsonyi adóbizottmány érdeklődött, kérte a főigazgatóságtól a térkép megvásárlását. A következő adat a térkép beszerzésére 1853-ból származik. Itt sem tudjuk, hogy melyik kiadásváltozatról van szó pontosan.⁷

1785-ben kérvényezte a Guberniumtól egy Erdély-térkép kiadását, amit nem engedélyeztek számára. I. REISZ T. CSABA: *Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében. Lipszky János és segítői térképészeti vállalkozásának ismertetése*. Bp., 2002. (= Reisz, 2002) 143–144.

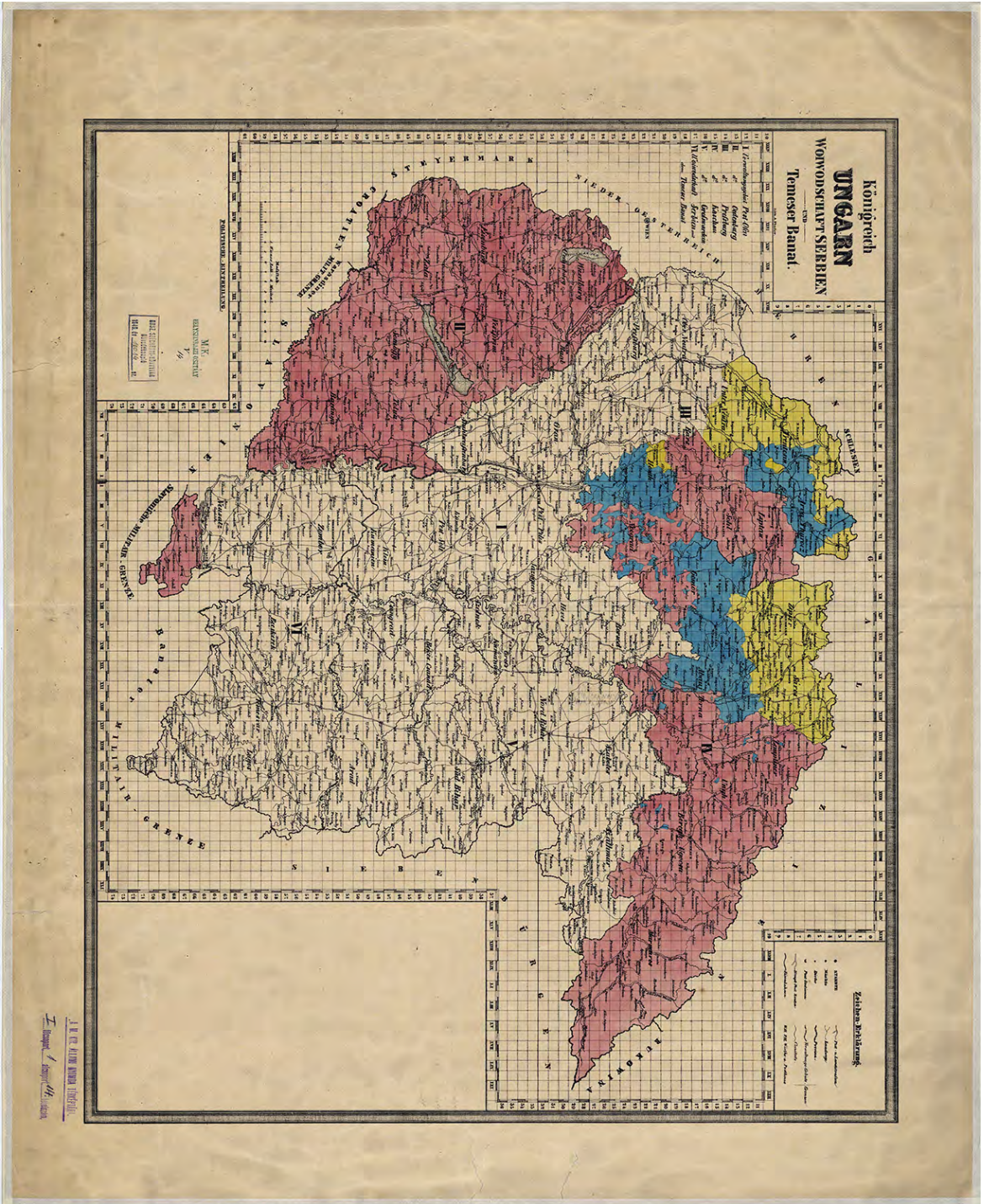
- 4 Az ügyet csak a mutatókönyvből ismerjük, a vonatkozó ügyiratok (929/1850., 1096/1850., 1257/1850., 1331/1850., 1358/1850., 1430/1850., 1525/1850., 1772/1850., 1924/1850., 2158/1850., 2205/1850.) nem maradtak fenn. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 123–124. Gsundról I. TÖRÖK ENIKŐ: *Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. Catastrum*, 3. (2016) 1:26–34. (= TÖRÖK, 2016). Mivel a főigazgatóság ügyiratai között nem maradtak fenn az úttérképek, így a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum (HIM) Hadtörténelmi Térképtárában (HT) őrzött példányok szerepelnek a tanulmányban illusztrációként.
- 5 *Strassen-Karte des Koenigreiches Ungarn*. Lithogr. A. Floder. [1:432 000] 9 öst. Str. Meilen [= 157 mm]. [Wien], 1832. 9 szelv.; *Strassen-Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen*. Die zur Militair-Grenze Siebenbürgens gehörigen Ortschaften sind mit einer andren Schriftgattung beschrieben. Generalquartiermeisterstab. [1:432 000]. [Wien], [1830] 2 szelv.; ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 299. 1812/1850., 1935/1850.; *Amts-Instruction für die zur Leitung der Vermessungs-Operationen bei Ausführung des Grundsteuer-Provisoriums aufgestellten Ober-Geometer*. Wien, 1850. 6–9. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 296. 888/1850.; ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 125–126. (2763/1851., 3857/1853., 4172/1851., 4290/1851.). Az *Amtsinstruction*ról I.: TÖRÖK, 2016. 33–34.
- 6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 128–137. (2711/1853., 160/1854., 2363/1855., 3038/1855., 2482/1856., 3798/1856., 3799/1856., 12134/1857., 32406/1857.). Lipszky térképészeti vállalkozásáról I. REISZ, 2002. 219–229.
- 7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 125., 128–129. (2556/1851., 4026/1853.). A Schedius-térképről I. PÁSZTI LÁSZLÓ: Schedius Lajos és Blaschnek Sámuel Magyarország-térképének kiadásváltozatai. A szabadságharc hadvezetésének országtérképe. *Geodézia és Kartográfia*, 54. (2002) 11:12–17.

Magyarország úttérképe, 1832 (HIM HT B IXc 619.)

■ Erdély úttérképe, 1830 körül (HIM HT B IXc 736/1.)

Magyarország, a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság térképe, 1853 (OSZK Térképtár TM 6 548.)

Új országtérképek is készültek a korszakban. Az egyik Magyarország, valamint a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság térképe 1853-ból, a Lithographisches Institutban készült, a könyv Floder segéd (Adjunkt) munkája. Az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának példányán utólagosan színekkel jelölték a részletes felmérés helyzetét, amely 1868–1869. évi állapotot tükröz.⁸

A Szerb Vajdaság és Temesi Bánságról mint önálló koronatarományról külön térkép is megjelent 1853-ban. A térképet Julius von Schröckinger-Neudenberg (1813–1882) pénz-

ügyminisztériumi titkár adta közre közigazgatási célból, és Wessely Vencel adófelügyelő rajzolta. A nyomtatást az 1851–1868 között működő Temesvári Államnyomda végezte. 1854-ben ezen a térképen jelölték be az újonnan kialakított felszólamlási felügyelőségek határait.⁹

Mersich András erdélyi főmérnök már 1852-ben kérvényezte egy Erdély-térkép kiadását, és 1854-ben meg is jelent a térkép Nagyszébenben. 1856-ból és 1857-ből is ismerjük ennek a térképnek egy-egy változatát, amelyen Mersich az erdélyi konkrétális felmérés állását jelölte.¹⁰

■ Mersich András Erdély-térképe, 1854 (HIM HT B IXa 708.)

8 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 125., 128–129. (938/1853.). *Königreich Ungarn Woiwodschafft Serbien und Temeser Banat*. Lith. A. Floder. [1:1 153 000]. [Wien], [1853]. OSZK Térképtár TM 6 548.

9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 128–129. (1254/1853.), Akten 351. 4112/1854. A térkép adatai: WESSELY VENCEL: *Karte der serbischen Wojwodschafft und des temeser Banats, zu administrativen Zwecken herausgegeben* von Julius Ritter v. Schröckinger-Neudenberg k.k. Finanzministerial-Secretär. Temesvár, 1853. A temesvári nyomdáról l. BERKESZI ISTVÁN: *A temesvári könyvnyomdászati és hírlapirodalom története*. Temesvár, 1900. 23–24. A részletes felmérésről l. TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015) 1:11–18.

10 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 126–127., 130–131. (2902/1852, 3570/1854.), Akten 378. 2138/1856., 400. 9284/1857. A térkép: MERSICH ANDRÁS: *Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen nach der definitiven politischen et gerichtlichen Landeseintheilung*. Lith. L. Bässler. [1:432 000]. Hermannstadt, 1854. Mersichről l. TÖRÖK, 2016. 29.

magyarországi vasútépítéshez használt háromszelvényes háromszögelési térképet, amelyen a vízügyi felmérés adatai is szerepeltek, leírással és jegyzékkel együtt. A többi terület anyagán ekkor még dolgoztak.⁴

A katonaság is türelmetlenül várta a kerületi térképek elkészítését, mivel hiányoztak a megbízható térképek. 1853 áprilisában a budai Landes Militär Commando (Magyarországi Főhadparancsnokság) a főigazgatóságtól és a nagyváradai adóbizottmánytól is kérte az adókerületek térképeit. Az új gyalogezred-toborzókerületi beosztás ábrázolásához sürgősen szükségük volt egy olyan térképre, amelyiken az összes helység és pusztá pontosan fel van tüntetve. A nagyváradai adóbizottmány jelezte, hogy ilyen térképet a kerületről május közepére – ahogy a Landes Militär Commando kérte – nem tud átadni, mivel ilyen térkép még nincsen. Egy mérnök és egy segéd legalább két hónapnyi munkájára lenne szükség a térkép elkészítéséhez, de erre nincs emberük. A főigazgatóság is tájékoztatta a Landes Militär Commandót, hogy a kerülettérképek csak a konkrétnál felmérés befejezését követően készülnek majd el. Viszont felajánlották a katonai parancsnokságnak a Triangulierungs- und Kalkülbüro által összeállított háromszögelési térképeket, amelyeket a parancsnokság jobb híján elfogadott.⁵

Elsőként a soproni adókerületben kezdték meg a térkép szerkesztését, 1854 végén. 1855 júniusában a főigazgatóság elrendelte mind az öt adókerület számára, hogy a General-Quartiermeisterstab (Főszállásmesteri Kar) tisztjei és a Militärgeographisches Institut (Katonai Térképészeti Intézet) alkalmazottai betekintethetnek a kerületek térképeibe, és a munkájukhoz szükséges adatokat felhasználhatják.

Júliusban pedig arra utasította az adóbizottmányokat, hogy negyedévenként készítsenek jelentést a munka állásáról, amelyhez térkép-vázlatot, kroit is mellékeljenek. A krokin tüntessék fel az egész kerületet egy négyszög-mérföld-hálózattal együtt, jelöljék a megyehatárokat, a szelvénybeosztást és piros színnel a szelvényszámokat.⁶

A soproni adókerület térképe

A soproni adókerületben már 1854 végén hozzáfogtak a kerülettérkép szerkesztéséhez, és 1855. június végére ígérték a befejezését. Dworák segédre bízták a térkép összeállítását, aki a beérkezett községi kataszteri térkép-vázlatok alapján a főmérnök, Anton Buttula felügyeletével és irányításával fogja megrajzolni a térképet. 1854 októberében a munkához további háromszögelési pontokat kértek, a legújabb (az évi) háromszögelések eredményeit Zala, Somogy és Baranya megyék területére vonatkozóan. A soproniak kezdeményezték, hogy a kerület nyugati részét – ahol sok apró település található – kétszeres, vagyis 1:72 000 méretarányban rajzolhassák meg. A főigazgatóság 1855 februárjában válaszolt a soproni adóbizottmánynak, sürgetve a térkép megrajzolását, ennek érdekében előírta, hogy kerüljék a túl sok részlet felvételét és maradjanak az eredeti méretaránynál. Mivel az előző évi háromszögelési eredmények feldolgozás alatt álltak, az eredményeket csak 1856 tavaszán tudják az adóbizottmánnyal megosztani.⁷

Még 1854 végén Friedrich Henning asztalvezetőt (Tischführer, der tischführende Adjunkt) is a kerülettérkép munkálataihoz irányították.⁸ Henninget 1853-ban alkalmazták a soproni kataszteri felmérésnél felmérési

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 307. 1978/1851., 322. 2413/1852. Az úttérképekről I. TÖRÖK ENIKÓ: A földadórendező bizottmányok által használt országtérképek (1850–1855). *Catastrum*, 3. (2016) 2:3–10.

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 329. 1296/1863, 1451/1853. és 330. 1912/1853., Bücher 128–129.

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 361. 2527/1855. és 2567/1855, 362. 2655/1855., Bücher 132–133.

7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 352. 4312/1854.

8 Az asztalvezető a felmérési személyzet tagja, a felmérési segéd és a mérnök között foglal helyet, szükség esetén a mérnököt helyettesíti. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. 24–25. *Instruction zur Ausführung der in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. December 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Katastral-Vermessung*. Wien, 1865. 6., 17–18.

■ A soproni adókerület térképe, 1855 (OSZK Térképtár TK 1 902.)

segédként, aki akkor 29 éves volt és a kerületi pénzügyigazgatóságon dolgozott napidíjas-ként. A pozsonyi akadémián „filozófiai” képzettséget, majd a bécsi politechnikumban (k.k. Polytechnisches Institut) alapfokú matematikai ismereteket szerzett, Bécsben rajzoktatásban is részt vett. Német és latin nyelvtudással rendelkezett. 1854-ben asztalvezetővé léptették elő.⁹

1855 folyamán negyedévenként küldte az adóbizottmány a jelentéseket krokikkal együtt a térképszerkesztés menetéről. Augusztus végére elkészült az 1. szelvény, azt továbbították a főigazgatóságnak véleményezésére a *Croquis zur Darstellung in wie weit die Arbeiten bei Verfassung der Uibersichtskarte des Oedenburger Districtes vorgeschritten sind* című vázlattal együtt. Elkezdték a 3. és 4. szelvény kidolgozását is. Az 1. szelvény alapján a főigazgatóság javasolta, hogy a határvonalakat pontozott vonallal jelöljék, mint a többi tartománytérképen, hogy az utaktól meg lehessen azokat különböztetni. Kérte, hogy a művelési ágakat erős, élénk színekkel ábrázolják az egyértelműség kedvéért. Felhívta a fi gyelmet a határvonalak csatlakozásának fontosságára, vagyis hogy a kerület határa illeszkedjék a szomszédos területek – Alsó-Ausztria, Stájerország és a pest-budai kerület – határaihoz. Megsürgette a 2. szelvény készítését, mivel szükség lesz rá a részletes felmérés elindításakor. Végezetül egy településjegyzék összeállítását is elrendelte, amelyben meg kell adni az adóközségek igazgatási hovatartozását (járás, megye), területük nagyságát, a megjegyzés mezőben pl. a tagosításokra térhetnek ki.¹⁰

A főigazgatóság csak októberben küldte vissza az első szelvényt. Mivel az állami hivatalok számára és a részletes felméréshez készült a kerülettérkép, nagyon fontos volt, hogy minél pontosabb legyen. Ezért a Kalkülbüro is ellenőrizte azt, és tájékoztatták a soproni adó-

bizottmányt néhány földmérési alappontnál és a kerület határvonalánál tapasztalt pontatlanságról. A határvonal javítása érdekében az alsó-ausztriai és a stájerországi határról, valamint a pest-budai kerület és a Temesi Bánság határvonaláról küldtek egy-egy másolati térképet Sopronba. Továbbá kérték, hogy a négyszögmérföld-hálózat számozása a budai meridiántól kezdődjék.¹¹

Az adóbizottmány 1856-ban három példányban felterjesztette a kerülettérképet a főigazgatósághoz.¹² Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Térképtárában őrzött egyetlen példányt ismerünk belőle: *Uibersichts-Karte des Oedenburger-Steuer-Districtes zusammengestellt nach den Vermessungsoperaten des Grundsteuer Provisoriums*. A kéziratos, kilencszelvényes, 1:144 000 méretarányú térkép 1855-ben készült, néhány szelvényen főigazgatósági iktatószámok láthatók (596/1856., 1337/1856., 2149/1856.). Ezen az adóközségeket pontszerű jelekkel ábrázolták, csak a nagyobb településeket – mint Sopront vagy Köszeget – alaprajzszerűen. A 3. szelvényen van egy áttekintő térkép, a 7-en pedig egy jelmagyarázat. A keretmezőben feketével szerepel a négyszögmérföld-hálózat eredeti, pirossal a javított számozása.¹³

A pest-budai adókerület térképe

A pest-budai adókerület térképe is elkészült 1855-ben. A térkép ma ismert egyetlen példányát az OSZK Térképtára őrzi: *Culturen Croquis des Ofen Pester Districtes in Ungarn*. A tízszelvényes, kéziratos, 1:144 000 méretarányú térképhez egy áttekintő térkép is tartozik. A térkép első szelvényén található egy táblázat az adóigazgatási beosztásról, egy magyarázat a településnevek betűtípusairól és a határvonalak jeleiről. Az első szelvényt az adókerület főmérnöke, Alois Prokoss szignálta.¹⁴

9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 130–131., Akten 330. 1881/1853., 338. 174/1854. A pozsonyi akadémiáról I. LUKINICH ENDRE: *Az egyetem alapításának története*. Pécs, 1933.

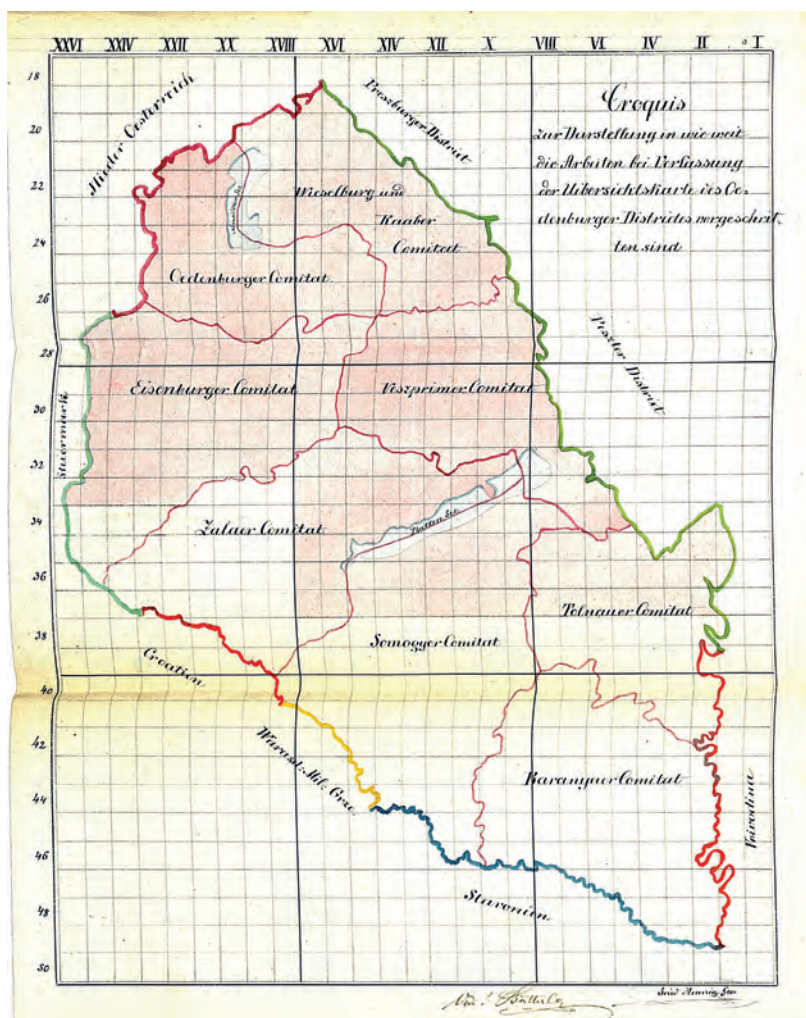
10 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 132–133., Akten 366. 3691/1855.

11 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 368. 4520/1855.

12 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 132–133.

13 OSZK Térképtár TK 1 902.

14 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 368. 4520/1855., OSZK Térképtár TK 1 904.

■ Friedrich Henning által rajzolt vázlat az adókerület térképének szerkesztéséről, 1855 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 366. 3691/1855.)

A nagyváradai adókerület térképe

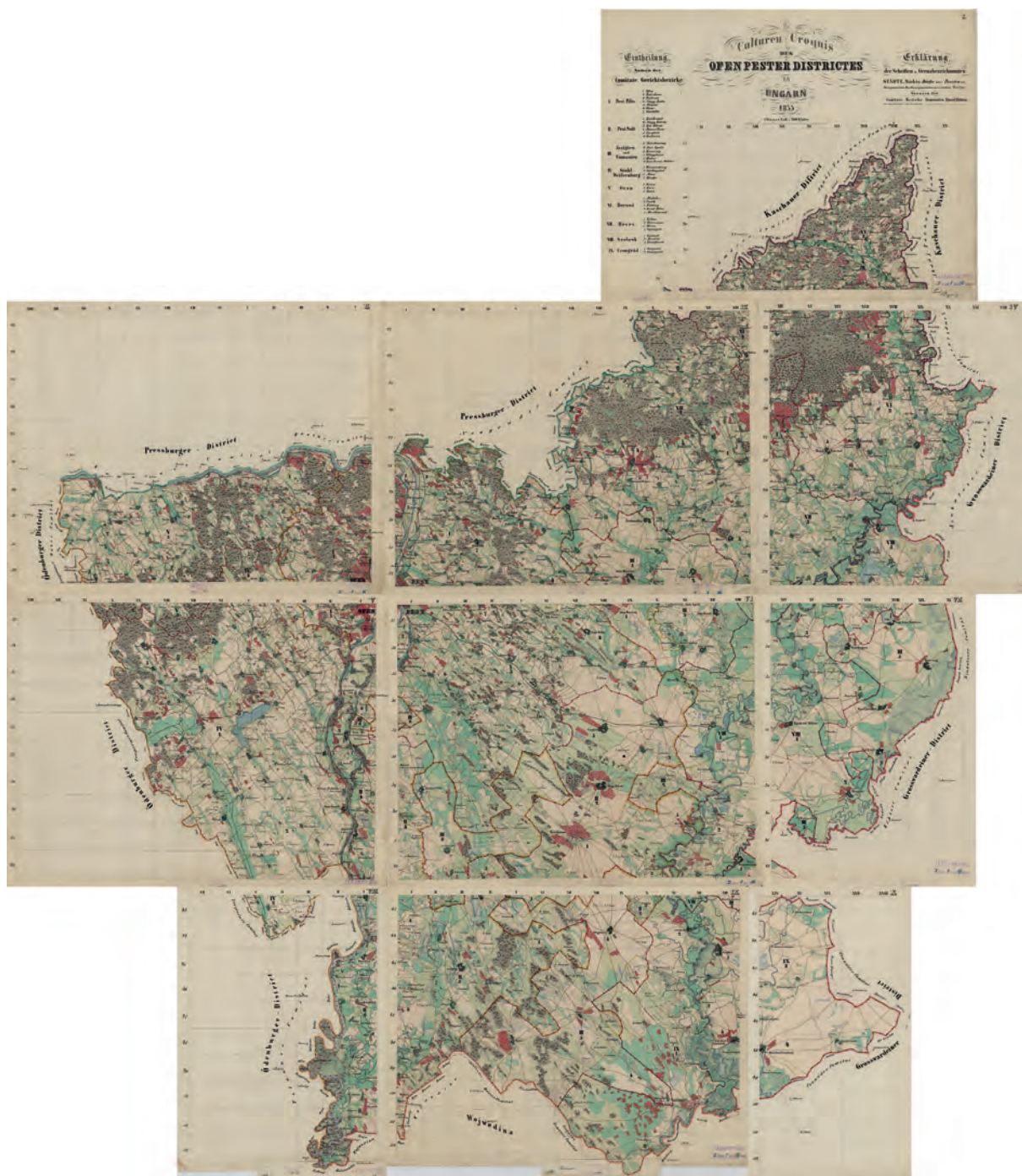
A nagyváradai adókerület kéziratos, tiszszelvényes, 1:144 000 méretarányú térképét 1855-ben Johann Mischkowsky főmérnök állította össze: *Karte des Groszvardeiner Steuer Distriktes im Kronlande Ungarn*. Az OSZK Térképtárban őrzött szelvények jobb felső sarkában szereplő 1856. évi iktatószámok a főigazgatóság iktatószámai (375/1856., 1286/1856.), sajnos az ügyiratokat kiselejtezték. A Hadtörténeti Térképtár (HT) példánya a Militärgeographisches Institut számára rajzolt másolat, de ennek az első szelvényén is halványan olvasha-

tó a főigazgatóság iktatószáma (375/1856.). A Militärgeographisches Institut 1857 májusában kérte a főigazgatóságtól a nagyváradai kerület térképét, mivel Erdély és a kerület határát pontosítaniuk kellett Magyarország új közigazgatási térképén.¹⁵

A kassai adókerület térképe

1856-ban rajzolta meg a kassai adókerület térképét Josef Lokarner felmérési felügyelő: *Übersichts-Karte des Kaschauer Discriptes zusammengestellt aus den für das Grundsteuer-Provisorium zu Stande gebrachten Ver-*

15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 134–135., Akten 399. 9249/1857., OSZK Térképtár TK 2 086., Hadtörténeti Intézet és Múzeum (HIM) HT B IX a 637/2. Az új közigazgatási térkép: *Administrativ- und General-Karte des Königreiches Ungarn auf Anordnung Seiner Kaiserl. Königl. Hoheit des Herrn Erzherzogs Albrecht General-Gouverneurs von Ungarn etc. etc. ausgeführt ...* 1:288 000. Wien, Militärgeographisches Institut. 1858. 14 szelv.

■ A pest-budai adókerület térképe, 1855 (OSZK Térképtár TK 1 904.)

messungs Operaten. A 12 szelvényes, kéziratos, 1:144 000 méretarányú térképet áttekintő térképpel együtt egy palliumba helyezték, amelyen a következő címfelirat szerepel: *Ökonomische Übersichtskarte des Kaschauer Districtes*. A palliumon a főigazgatóság akasztása is olvasható (19317/1857.). 1857-ben a térképen ellenőrizték és javították a kerület határvonalát, egyeztetették a szomszédos területek – Galícia, a nagyváradi és a pest-budai kerület – határvonalával.¹⁶

Lokarner 1858-ban egy kéziratos, 1:288 000 méretarányú falitérképet is összeállított *Ökonomische Übersichtskarte des Kaschauer Districtes aus den für das Grundsteuer Provisorium zu Stande gebrachten Vermessungshelfen zusammengestellt ...* címmel. A jelmagyarázat mellett egy táblázat is található a lapon a közigazgatási beosztásról.¹⁷

A pozsonyi adókerület térképe

1855. augusztus 24-én a pozsonyi adóbizottmány haladékokat kért, mivel több okból kifolyólag még nem kezdték el a kerülettérkép szerkesztését. A községek magántulajdonban lévő térképeinek másolatait egymáshoz kellett igazítani, ehhez gyakran ki kellett menni a terepre, és csak ezt követően tudták megrajzolni az 1:144 000 méretarányú községi kataszteri térképvázlatokat, amelyekből a kerülettérképet állították össze. A felmérési alappontok is hiányoztak, ezért kérték a katonai térképezés alapján összeállított alapponthálózat Nógrád megye déli részére vonatkozó adatainak elküldését. Josef Heimbach rajzolókat bízta meg az adókerület térképének összeállításához szükséges dokumentumok másolásával. Novembertől ő fogja a községi kataszteri térképvázlatokat előkészíteni a főmérnök, Josef Gsund felügyeletével és irányításával.¹⁸

Josef Heimbach 1852-ben pályázott mérnöki állásra, előtte tíz hónapig Seydl Károly Pozsony megyei főmérnök segédjeként dol-

gozott, rajzolással és az írásbeli ügyintézésel foglalkozott, felmérésen nem vett részt. Ennek ellenére próbaképp engedélyezte a főigazgatóság mérnökként történő alkalmazását, egyelőre egy mérnök mellé osztották be, hogy elsajátítsa a felméréshez szükséges ismereteket. Azonban ez egy év alatt nem sikerült neki, így 1853-ban visszaminősítették rajzolóknak. A terepmunka eredményes kivitelezésében rövidlátása is akadályozta őt. Rajzolóként a községek magántulajdonban lévő térképeinek másolásával bízták meg.¹⁹

A kerülettérkép készítése ezt követően sem haladt, 1857-ben Gsund személyesen Bécsbe utazott, ahol a térképkészítéssel kapcsolatos eligazításban részesült. Októberre elkészült a nyolcszelvényes térkép 1., 2. és 8. szelvénye, amelyeket a *Croquis über die Fortschritte in Anfertigung der Übersichtskarte des Pressburger Districts* című vázlattal együtt véleményezésre elküldték a főigazgatóságnak. A többi területen még folyamatban volt a régi térképek kiigazítása és – ahol szükségesnek bizonyult – a konkrét felmérés. A főigazgatóság felhívta az adóbizottmány figyelmét arra, hogy a településeket nem pontszerű, hanem alaprajzszerű jellel kell ábrázolni, és a települések nevének betűtípusával érzékeltetni kell a települések jogállását. Javasolta, hogy élénkebb színekkel színezzék a művelési ágakat, és egyértelműen különböztessék meg az ország- és a postautakat. Kérte, hogy ellenőrizzék és javítsák a szomszédos területek térképei alapján a kerülethatár vonalát. Külön foglalkozott a főigazgatóság a térképen használt névalakokkal, előírta, hogy a többségben lévő nemzetiség nyelvén kell felvenni a községneveket, a többi névalakot írásban mellékeljék, a német nevet soha ne hagyják el. Végezetül a pozsonyi adóbizottmánynak is megírták, hogy településnév-jegyzéket kell mellékelni a térképhez, mely betűrendben az összes adóközséget tartalmazza az adóigazgatási beosztással, a községek területének nagyságával és a községekhez tartozó pusztákkal együtt.²⁰

16 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Bücher 136–137., Akten 397. 1082/1857., OSZK Térképtár TK 2 079.

17 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, S 67 Térképtár, Falitérképek No. 19.

18 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 366. 3770/1855.

19 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 325. 4102/1852., 336. 3820/1853., 366. 3770/1855.

20 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 366. 3770/1855., 408. 37577/1857.

■ Josef Lokarner kassai adókerületet ábrázoló térképe, 1856 (OSZK Térképtár TK 2 086.)

■ A pozsonyi adókerület térképe, 1858 (OSZK Térképtár TK 1 903.)

1858 márciusában már csak a 3. és a 6–7. szelvény befejezése volt hátra. Mivel Heimbach kilépett a kataszteri szolgálatból, Franz Hawlina mérnökre bízta a munkát.²¹ Hawlina 1850. szeptember 10-étől dolgozott kataszteri mérnökként a pozsonyi adókerületben, előtte a trencsényi uradalom erdészeténél alkalmazták írnokként. A csehországi Poděbrady településen született, reáliskolát végzett, majd pallérként és rajzolóként szerzett gyakorlatot, felmérési ismeretekre munkája során tett szert. 1850-ben 26 éves volt, nőtlen, cseh és német nyelven beszélt.²²

Az 1858-ban elkészült térkép címe: *Übersichts-Karte des Pressburger-Verwaltungs-Gebietes mit der Gesamtfläche 587.9 Meilen.*

Az 1:144 000 méretarányú kéziratos térkép nyolc szelvényből áll, és két áttekintő térkép tartozik hozzá. A hatodik szelvényen szám- és jelmagyarázat található, valamint egy megjegyzés, amely szerint a pest-budai kerülettel érintkező határvonalat pirossal húzták ki, minden bizonnyal azért, mert annak a csatlakozását a pest-budai kerület térképével össze kellett még egyeztetni.²³

1858-ra tehát mind az öt adókerület térképe elkészült. Annak ellenére, hogy nagy érdeklődés mutatkozott irántuk, mivel nem álltak rendelkezésre friss, megbízható, kis méretarányú térképek, nem nyomtatták ki őket, így széles körben nem hasznosulhattak a felmérés eredményei.

21 ÖStA, FHK NHK Katasterabt. Akten 422. 17181/1858.

22 ÖStA, FHK NHK Katasterabt. Akten 297. 1109/1850., 299. 1838/1850.

23 OSZK Térképtár TK 1 903.

teri titkár mint jegyző.³ Közülük szajoli Fejér Miklós (1837–1909) az ankét tárgyalásai során lépett előrébb a karrierjében: kataszteri központi felügyelőként hívták meg a szakértekezletre, és még az ülések idején került a Pénzügyminisztériumhoz osztálytanácsosi pozícióba, ahol rábízták a kataszteri ügyek előterjesztését és koordinálását.⁴

A tárgyalások során az ankét – a pénzügyminiszter javaslatának megfelelően – az ország vidékei szerint négy részre oszlott, és első ülésüket mindannyian a megnyitót követő napon (október 27.) tartották. A budapesti, debreceni, temesvári és szegedi kataszteri kerületből alakult osztály gróf Károlyi Sándort választotta elnökül, és első tanácskozásuk időpontját fél 11-re tűzte ki. A kassai, besztercebányai és pozsonyi kataszteri kerületekből szervezett osztály elnöke Sennyey Pál lett, és első ülését

délután 5-kor tartották. A szombathelyi, pécsi, eszéki, zágrábi és határőrvidéki kataszteri kerületek osztályán Vizsolyi Gusztáv elnökölt, és reggel 10-kor kezdték meg a munkát, csakúgy, mint a szatmári, kolozsvári és szebeni kataszteri kerületekből alakult osztály Kemény János vezetésével.⁵

Az ankét megnyitó ülésén – az elnöki posztot betöltő Szapáry Gyula mellett – beszédet mondott még Sennyey Pál, Rudnyánszky Ferenc, Majtényi László és Zichy Nándor is.⁶

A hatékonyabb ügymenet érdekében felállították a 12-es, azaz 12 tagból álló albizottságot, amelybe minden osztály 3-3 küldöttet delegált. Az albizottság így az alábbi összetételben ülésezett: Károlyi Sándor, Keszlerffy János, Rudnyánszky Ferenc, Vizsolyi Gusztáv, Mihálovits Károly, Inkey Nándor, Sennyey Pál, Majtényi László, Bittó Béni, báró Kemény

■ Sennyey Pál (1824–1888) báró, a főrendiház elnöke, a kataszteri ankét egyik osztályvezetője, a 12-es albizottság tagja⁷

■ Zichy Nándor (1829–1911) gróf, országgyűlési képviselő

4 Két államtitkár. *Vasárnapi Újság*, 36. (1889) 23:369–370. 1879-ben kataszteri központi felügyelő volt, l. *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1879. 84.

5 Nemhivatalos rész. *Budapesti Közlöny* (= BK), 13. (1879) 249:8548.

6 Nemhivatalos rész. BK, 13. (1879) 249:8547–8548.

7 A közölt képek forrása: Kemény Jánosról a dka.oszk.hu, Sennyey Párról, Zichy Nándorról, Károlyi Sándorról, Vizsolyi Gusztávrról és Fenyvessy Adolfról a wikipédia képeit közöljük. Az 1875:VII. törvénycikk 1880. évi módosítási javaslatának digitális felvételét ezúton köszönöm Czikkelyné Nagy Erikának.

■ Kemény János (1825–1903) báró, a kolozsi kerület képviselője, házelnök, a kataszteri ankét egyik osztályvezetője, a 12-es albizottság tagja

■ Vizsolyi Gusztáv (1822–1889) a kataszteri ankét egyik osztályvezetője, a 12-es albizottság tagja

János, Elekes György és Stoll Károly.⁸ A tagok feladata volt, hogy a tanácskozásokon képviseljék a saját osztályuk álláspontját, illetve az

■ Károlyi Sándor (1831–1906) gróf, a kataszteri ankét egyik osztályvezetője, a 12-es albizottság tagja

esetenként ellentétes véleményeket összhangba hozzák. Megállapodásuk eredményét aztán egy szövegező bizottság hivatalos formába öntötte. A tárgyalásokon Szapáry Gyula elnökölt, elhúzódó súlyos betegsége miatt azonban ezt a feladatot egy időre át kellett adnia Márffy Ágoston miniszteri tanácsosnak. A váltás miatt akadozó ügymenet a tanácskozások elhúzódásához vezetett, kivált, mivel a 12-es albizottság esetenként a Pénzügyminisztériumtól eltérő véleményt fogalmazott meg. Az albizottság és a minisztérium javaslatait aztán újfent megtárgyalták az ankét szakértekezleti ülésén, ahol a felmerülő vitás kérdésekkel kapcsolatban kialakították a többségi álláspontot.⁹

Az ankét elé terjesztett, vitaindítónak szánt előadói emlékiratnak ugyan sem a teljes szövegét, sem pedig készítőjét nem ismerjük, de tartalmát tekintve minden bizonnyal részben vagy egészen megegyezhetett a fentebb már említett állandó pénzügyi bizottság éves költ-

8 MNL OL, K 255. 1880 – 2. tétel – 492/1880. Az irat az albizottság számos üléséből egyet örökít meg, eszerint a 12 tagot 1880. február 9. 13 órára hívták értekezletre a pénzügyminiszteri palotába.

9 GYÖRGY ENDRE: A földadósabályozás kérdéséhez. *A Hon*, 18. (1880) 153:1. (június 17.) A cikket *A Hon* három napon keresztül folytatásokban közölte, így részleteit olvashatjuk a 154. és 156. számban is.

■ Fenyvessy Adolf (1837–1920) újságíró

ségvetési jelentéséhez mellékelt beszámolójával.¹⁰ A szakértekezletek fő témája a hatályban lévő 1875:VII. törvénycikkely hibái, illetve ezek módosítási lehetőségei voltak. Különösen nagy hangsúlyt kapott a 19. §, amely kimondta, hogy a becslésnél – a fa kivételével – az 1867–1872-ig terjedő hat év középárainak átlagát kell venni, 20% levonásával, míg a fa áránál az 1855–1874-ig terjedő 20 évnnyi időszak középárainak az átlagát tekintik számítási alapnak, levonás nélkül.¹¹ Az országgyűlési ciklus alatt a legtöbb panasz ezt a paragrafust érte, ugyanis a meghatározott időszak magas árai túlzottan magas tiszta jövedelmet eredményeztek, amely nem felelt meg a tényleges viszonyoknak. Az országgyűlésen számos vármegye és város támogatta azt a javaslatot, hogy a becslésnél inkább az 1872–1877. év átlagát vegyék alapul, ám Szapáry Gyula inkább azt szerette volna el-

érni, hogy az igen sok munkával elkészült tiszta jövedelmi számításokat ne kezdjék előlről egy új periódusra kiszámolva, hanem a törvényben meghatározott és a valós viszonyok közötti különbséget százalékban határozzák meg és eszerint csökkentsek a mértékét.¹² Az ankét magát az eljárást helyeselte, ugyanakkor, miután a szakértekezlet működése nagy figyelmet kapott a napi sajtóban, a korabeli szakfolyóiratokban olvashatunk ellenvéleményeket is. Ezek közül különösen fi gyelemreméltó Fenyvessy Adolf érvelése, amely az ankét azon megállapításán alapul, miszerint a becslőbiztosok a nyers termés szinte minden tényezőjét túl magasra, a művelési költségeket pedig túl alacsonyra számolták. Véleménye szerint, ha ezeket a tényezőket a valóságnak megfelelően kiigazítják, máris alacsonyabbak lesznek a tiszta jövedelmi tételek. Ugyanakkor az így kapott értékek továbbra is az 1867–1872. év tiszta jövedelmeit mutatnák, amelynek adóalapul vételét a jövőre nézve nem javasolta. Ehelyett legcélszerűbbnek a porosz törvény alkalmazását látta, miszerint válasszanak ki egy időszakot (például a legutóbbi három évet), és az ekkor érvényes haszonbérletek és vételárak tájékozási pontként szolgáljanak a földadó bizottság számára, akik így objektív alapon tudnák megállapítani a tiszta jövedelmi fokozatokat.¹³

Az ankét tárgyalásai azonban nem Fenyvessy javaslatainak nyomán haladtak. A pénzügyminiszter a központi kataszteri közegek által felvett tiszta jövedelmeket (ti. az első becslést) arányosította és leszállította, majd a kapott eredményt bemutatta a szakértekezletnek. Az ankét az eképpen megállapított összeget is túl magasnak találta, ezért Szapáry egy olyan indítványt terjesztett be, miszerint a földadó összegét maximálisan 29 millióban határozzák meg (kontingentálják), és ebből a rögzített alapból számítsák ki az adó

10 Erre utalnak az emlékirat napi sajtóban közölt részletei, I. FENYVESSY ADOLF: A földadó új szabályozása. *Nemzetgazdasági Szemle*, 3. (1879) IV:573–574. (= FENYVESSY, 1879.)

11 A 19. § így folytatódik: „Oly terményeknél, melyek eladás végett vásárra vagy valamely gyárhoz vitetnek, az illető piaci vagy gyári, más terményeknél a helybeli, mégpedig a bornál a szüreti árak vételnek alapul; ha az eladás hordóval együtt történik, a hordó ára levonandó”. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)

12 A földadó szabályozás tárgyában összehívott szakértekezlet elé terjesztendő kérdések. *BK*, 13. (1879) 249:8548 a)

13 FENYVESSY, 1879. 590–591.

egy százalékát. Az indítványt az ankét elfogadta, és az később beépült az általuk kidolgozott törvényjavaslatba.¹⁴ A közvélemény azonban a 29 millió forintban – Horvát-Szlavónországot is beleszámítva 40 millióban – meghatározott földadót egyértelműen adóemelésnek tekintette, amely ellen a *Pesti Napló* 1881. március 3-án megjelent cikke is felszólalt: „[az] 1880. tavaszán tartott általános kataszteri gyűlésen megállapított az addig végzett munka alapján az az előleges osztálykivonatok adataihoz képest, hogy Magyarországon, az erdélyi részeken és Horvát-Szlavónországban a tiszta jövedelem, mely a kiigazítás szerint 131,6 millióval van eddig fölveve, 168 millióval kell, hogy az új kataszterben szerepeljen. Pedig a kiigazítás óta a termőföld a szorosabb értelmű Magyarországon 224 489 holddal kevesebb lett, bizonyára az árvizek pusztításai folytán, és Horvát-Szlavónországban is azóta lejjebb szállott a termelő terület nagysága. S amíg a kiigazítás szerint Magyarországon 3 frt 10 kr és Horvát-Szalavónországban 2 frt 77 kr volt a holdankinti átlagos tiszta jövedelem: az új becslés szerint ez átlag 4 frt 20, illetőleg 3 frt 42 kr-ra emelkedett. [...] És vajon azt hiszi-e a pénzügyminiszter, hogy a mestersegesen így felcsigázott tiszta jövedelem fejében könnyebb lélekkel fogják majd megszavazni a 40 millió földadót?”¹⁵ A pénzügyminiszter és az ankét egyetértésben kidolgozott javaslatát azonban az országgyűlés is elfogadta.

A szakértekezleti tárgyalásokon előkerült a felszólalások kérdése is. Miután a kiigazítási munkák során azt tapasztalták, hogy a birtokosok az előzetes felszólalást általában elmulasztották, noha annak határidejét minden esetben közhírré tették, és panaszait csak az új adó kivetése után tették meg, felmerült a rendszer átalakításának szükségessége. Az 1875:VII. törvénycikk ugyanis úgy rendelkezett, hogy aki nem élt az előzetes felszólalással, annak további sérelme már nem orvosolható. Az ankét által kidolgozott módosítási indítvány erre is megoldást kínált: az egyéni felszólalásokat már

nem az adókivetés előtt, hanem azt követően tette lehetővé és a felszólalások gyors tárgyalására is ígéretet tett.¹⁶

Ugyancsak javaslatok születtek az 1875:VII. törvénycikk 40–51. §-ainak módosítására, amely egyrészt nem szabályozta kellő szabotossággal az eljárás menetét, másrészt túl hosszúra nyújtotta a bizottsági tárgyalásokat. Az említett paragrafusok értelmében a becslők sorozási munkálataikat a járási bizottság elé terjesztették, amely ezeket megvizsgálva a kerületi bizottsághoz küldte tovább, onnan a felmérési munkálatok a pénzügyminiszterhez, végül pedig az országos földadó bizottság elé kerültek. A folyamat végén a több lépcsőben ellenőrzött számításokkal véglegesen megállapították a tiszta jövedelmi fokozatokat és a földek osztályba sorozását. Ezt követte a letisztázott sorozási munkálatok visszaküldése a községbe, ahol közszemlére tették azokat, és a birtokosok bizonyos esetekben felszólalással élhettek.

A szabályozással kapcsolatban komoly vita volt. A 12-es albizottság a tiszta jövedelmi fokozatokkal kapcsolatban azt javasolta, hogy a munkálatokat járási, kerületi és országos földadó bizottságok előzetesen tárgyalják, és csak azután indítsák meg az osztálybasorozást, ezzel szemben a kormány álláspontja az volt, hogy a tárgyalást a sorozás befejezése után tartásuk meg. Az ankéton megoszlottak a vélemények a 12-es albizottság és a kormány javaslata között. Az albizottság érveit hangoztató Sennyey Pál még a szakértekezlet 1880. május 29-i záróülésén is hangsúlyozta, hogy „a tisztajövedelmi fokozatokat ma is magasaknak tartja és a fokozatok előleges letárgyalása és megállapításának mellőzése folytán előállandó következményekérti felelősséget az ez ügyben határozathozatalra hivatott pénzügyminiszterre hárítja”. A kormánnyal egyetértő Almási Jenik István ezzel szemben úgy vélte, hogy „az osztálybasorozás folytattassék és csak azután terjesztessék az egész munkálat a bizottságok

14 SCHMIDT, 2016. 7–10.

15 Horvát-Szlavónországban külön vetették volna ki a 11 milliót meg nem haladható összeget. Minderről bővebben l.: A földadó-javaslatok I. *Pesti Napló*, 32. (1981) 61:1–2.

16 A földadó szabályozás tárgyában összehívott szakértekezlet elé terjesztendő kérdések. *BK*, 13. (1879) 249:8548 a)

elébe, mert úgy azok, mint a birtokosok, csak akkor látják, hol a hiba, amidőn a munkálatok végeredményét ismerik”.¹⁷ A sorozással kapcsolatos szabályozásnak azért is volt jelentősége, mert a pénzügyminiszternek készített jelentés szerint 1880 nyarán már az ország területének 1/3-át osztályba sorozták, a hátralévő 2/3 rész munkálatainak befejezését pedig – hasonló teljesítménnyel számolva – 1882 júniusára ígérték. A 12-es albizottság javaslatát végül nem fogadták el, mert a többség a Pénzügyminisztérium nézetét osztotta, miszerint egy ilyen eljárás legalább két évet és további 4 millió forint többletköltséget igényelt volna. Ehelyett azt az indítványt támogatták, hogy a becslési munkálatokat a kataszteri közegek és a választott becslők segítségével alaposan felülvizsgálják, és ami a tényleges viszonyoknak nem felel meg, módosítják.¹⁸ Eszerint tehát az országos földadó bizottság utólagos korrekciót hajthattott végre: ha a becsléseket túl magasnak találta, jogában állt az ország tiszta jövedelmi fokozatait a tényleges állapotnak és viszonyoknak megfelelően, egyenlő arányban leszállítani. A tiszta jövedelmi fokozatok végső meghatározása után a pénzügyminiszter megállapította a kivetési százalékot és ennek alapján elrendelte az adókivetést.

A Honban György Endre ugyan egyetértett a Pénzügyminisztérium indítványával, ám a javaslattal kapcsolatban számos ellenérvet is olvashatunk: Fenyvessy Adolf például úgy vélte a *Nemzetgazdasági Szemlében* megjelent szakcikkében, hogy „már a törvényesség szempontjából sem helyeselhető az, hogy a törvényhozás előbb részletesen megszabja a tiszta jövedelem tényezőit és hogy azután egy végrehajtó orgánium az így kihozott tiszta jövedelmet saját belátása szerint megváltoztathassa. Továbbá [...] a föld tiszta jövedelmének ezen mondván csinált leszállítása a

háztulajdonosok és a kereset meg töke után adózók előtt a földbirtokosokat úgy fogja feltüntetni, mint akik adókedvezésben részesültek.” Később Eötvös Károly is hasonlóképpen érvelt a tervet ellen az országgyűlésen.¹⁹

Alaposan megvizsgálták a törvénycikk 18. §-át is, amely azokról a földterületekről rendelkezett, amelyeknek a művelhető állapotban tartása folyamatosan pluszköltséget jelent, például az áradások miatt gátakat kell építeni vagy csatornákat lefektetni a víz elvezetésére, esetleg árkokat, töltéseket, véderőműveket kell emelni. A törvény szabályozása szerint ezeket a kiadásokat a tulajdonosok beszámíthatták a rendes gazdasági költségekbe.²⁰ A rendelkezést azonban nem lehetett végrehajtani a rendezetlen viszonyokkal rendelkező, gyakran több község határait is kiterjedő, több tulajdonossal rendelkező területeken anélkül, hogy az egyes birtokosokat ne érték volna kisebb-nagyobb sérelmek. Ezért Szapáry azt javasolta, hogy a 18. § említett rendelkezését a társulatokra nézve mellőzzék, és a mentesített földeket is adóztassák meg, az adókedvezményt pedig utólag fizessék ki a társulatoknak készpénzben. Emellett felmerült az a javaslat is, hogy a Tisza-völgyet sújtó csapásokra tekintettel erre a területre vonatkozóan hosszabbítsák meg a 15 éves adómentességet.

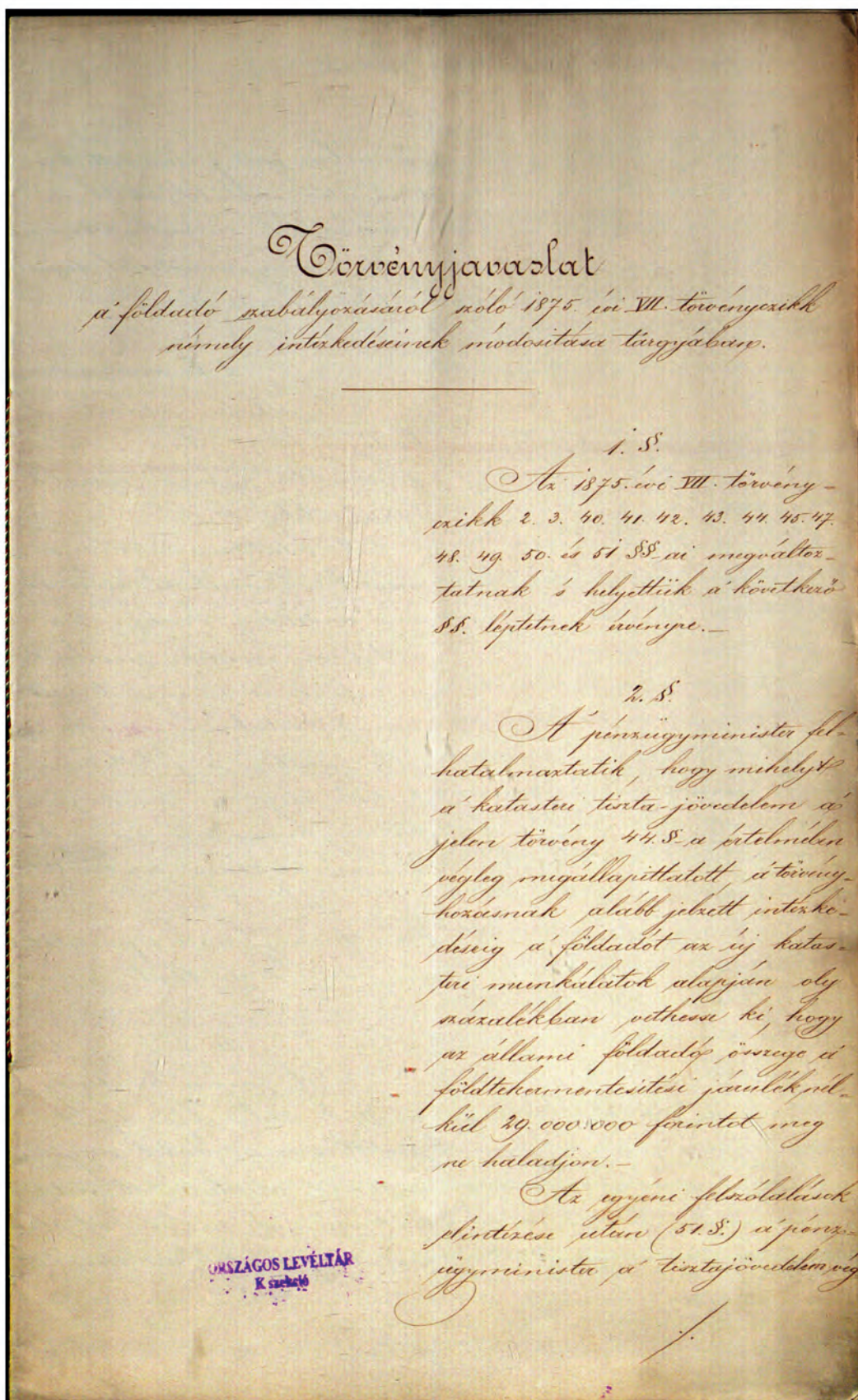
A tervet nyilvánosságra kerülésével ezúttal is hamar megfogalmazódtak az első ellenvélemények. A *Vasúti és Közlekedési Közlönyben* 1879 októberében megjelent cikk kifogásolta a kedvezményeket – különösen a 15 évre vonatkozó adómentességet –, amelyet túlzónak és indokolatlannak tartott. Az itt megfogalmazott vélemény szerint a gátfenntartási költségek nem annyira művelési kiadások, hanem inkább befektetésnek tekinthetők, amelyek által a földbirtok jövedelme és értéke nagymér-

17 MNL OL, K 255 1880 – 2. tétel – 8549/1880 P. M. 16. 22–23.

18 MNL OL K 255 1880 – 2. tétel – 8549/1880 P. M. 2–3.

19 FENYVESSY, 1879. 590. Eötvös Károly felszólalása: 380. országos ülés (1881. április 2.). *KN*, XVIII:209-221. Az elfogadott törvénymódosítás szövege: 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)

20 „Oly földterületeknél, melyeknek jelen termőképességben tartása folytonos különös költségeket igényel, minők a vízöntés és elhomokosodás elleni gátak, a vizek levezetésére vagy öntözésre szolgáló csatornák, csövek és készülékek, vízmosások, zuhatagok és hószakadások elleni védművek, a határvédek és a telek vagy a telek egy részének mivelhető állapotban tartására szükséges töltések, árkok, vagy alagcsövezés stb. fenntartására szükséges költségek a rendes gazdasági költségekbe számítandók.” 1875:VII. tc. 18. §. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)

■ Az 1875:VII. törvények ankét által javasolt módosítása 1880 nyarán (MNL OL, K 255 1880 – 2. tétel – 8549/1880 P. M.)

tékben emelkedik. Ugyanakkor mindezt az ilyen jellegű befektetéseket sehol sem vette figyelembe az 1875:VII. törvénycikk, ezért a tanulmány nem tartotta szerencsésnek, hogy éppen a vízszabályozási társulatoknak adják meg ezt a lehetőséget. Ugyancsak kifogásolta magát az eljárást, miszerint a vízszabályozási társulatok egész területén beszédtek volna a földadót, tekintet nélkül az ártérre, majd a vízszabályozó társulat és a kataszteri igazgatóság közötti elszámolás eredményeül az ártéri holdak száma utáni összeget visszaadták volna a társulatnak. A javaslattal kapcsolatos legfőbb problémát a cikk abban látta, hogy az ártéri telekkönyv, a kataszteri telekkönyv és a hitel telekkönyv egymástól eltérő adatokat közöl ugyanarról a földterületről, így lehetetlen magát a rendelkezést igazságosan végrehajtani. A visszas helyzetet eképpen jellemezte: „*ha egy parcella ártérnek van bejegyezve a kataszternél, részesül az adókedvezményben, s ha ugyanaz a parcella nincs ártérnek bejegyezve a társulatnál, nem fizet ártérköltséget, vagyis nem érzi azt a terhet, amiért enyhítőül adja neki a törvény az adókedvezményt. [...] E zavaros rendszernek [...] további megerősítését képezi a javaslat, úgy, ahogy mi értesülünk arról. Mert így az egyes érdek igazságos érvényesülése – ami azelőtt legalább elméletileg nem volt lehetetlen – el van zárva a leszámolás által, melyet rektifikálni felette bajos két helyütt, mindenestre kétszerte bajosabb, mint egy helyütt. És előre láthatólag e zavar fenntartása és az egyenes úttól való borzalom azt fogja csak eredményezni, hogy az államkincstár elesik egy rakás jövedelemtől, de nem azok javára, akiknek érdekét akarja megvédeni a törvény szelleme*”.²¹ A kritikák hatására az ankét a tervezet kidol-

gozásánál igyekezett figyelembe venni minden felmerülő lehetőséget. A módosítási javaslat szerint azoknál a társulatoknál, amelyeknél az ártér fejlesztése már befejeződött, a ráfordított különleges gazdasági költségeket százalékos arányban levonták a kataszteri tiszta jövedelemből, és csupán a fennmaradó összeg után kellett adózniuk. Az ártéri fejlesztéseket még meg nem valósító társulatoknál – ahol az ártéri területek elkülönítése sem volt egyszerű dolog – a különleges gazdasági költségekre tekintet nélkül megadóztatták az egész területet, ám kiállításba helyezték az adókedvezmény utólagos, készpénzben történő megtérítését. Magánfelek esetében a nagy költséggel mentesített területek – akkor is, ha azok valamely társulat mentesített területébe estek – különleges gazdasági költségét a becslőknek a rendes gazdálkodási költségekkel együtt a kataszteri tiszta jövedelem megállapításakor számításba kellett venniük. A tervezet az országgyűlésen kisebb vitát követően átment, sőt a képviselők a szakértekezlet azon javaslatát is elfogadták, miszerint az ármentesített területek 15 éves adómentesége meghosszabbítható, ha tulajdonosa nagy költséggel tette azt termővé.²²

Az ankét tárgyalásainak eredményeként 1880 nyarán már kész volt az 1875:VII. törvénycikk első módosítási javaslata, 1881 tavaszára pedig a szakértekezlet mindkét módosító indítványát megalkotta és benyújtotta az országgyűlésnek.²³ A gondos előkészítő munkák miatt a szakértekezlet által megvitatott tervezeteket még az 1878–1881. évi országgyűlési ciklus alatt sikerült mindkét házban elfogadtatni. Uralkodói szentesítésük után a két módosítás mint az 1881:XL. és az 1881:XLII. törvénycikk lépett hatályba.

21 Vízszabályozási társulataink és a kataszter. *Vasúti és Közlekedési Közlöny*, 10. (1879) 67:439.

22 381. országos ülés (1881. április 4.). *KN*, XVIII:247–250. A 18. § módosításairól l.: 1881:XLII. tc. 1000 év törvényei (<http://www.1000ev.hu>)

23 SCHMIDT, 2016. 4., 7. A módosítási javaslat teljes szövegét l. 808. szám. Törvényjavaslat a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII tc. némely intézkedéseinek módosítása tárgyában. *KI*, XX:53–59. és Törvényjavaslat az 1875:VII. törvénycikk ármentesített területekre vonatkozó rendelkezéseinek megváltoztatásáról. *KI*, XXIV. 307–311.

BALATON PETRA

A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság

Földadó-szabályozás, 1875–1885

Az osztrák–magyar kiegyezés után a földadó mértékét törvény szabályozta (1868:XXV. tc. a földadóról): Magyarországon 29,7%-ban, Erdélyben 22%-ban állapították meg ennek arányát. A pontatlanságok, illetve a földadó méltányos és igazságos beszedése érdekében már az 1870-es években igény mutatkozott az újabb általános földadókataszter elkészítésére a tiszta kataszteri jövedelem megállapítása érdekében, az erre vonatkozó törvényt 1875-ben fogadták el (VII. tc. a földadó szabályozásáról). A törvény értelmében a munkálatokat az e célból létesített kataszteri igazgatóságok hajtották végre, az oda beosztott mérnököket a kataszteri felmérési felügyelőségektől vették át. „A ... mérnökök feladata a becslési munkálatok során talált birtoklási vagy művelésiág-változások következtében szükségessé vált területmeghatározások és a becslési munkálatokhoz szükséges területi alapanyagnak megállapítása volt (felmérés hiányában a földkönyvek vagy a tagosítási adatok alapján)”. Miután a részletes felmérést Erdélyben még el sem kezdték, az 1875–1883. évi földadó-kataszteri munkák a földadó sürgős megállapítását szolgálták.¹ Sok bírálat érte a kataszteri igazgatóság mérnökeit a nagybirtokosok irányában való részrehajlásuk miatt.

A Kolozsvári Kataszteri Igazgatósághoz 1876-ban került a cseh származású, a hazai kataszteri felmérésekben kezdettől fogva dolgozó mérnök,² Kopp József, aki korábban (1871–

1875 között) az államjavak felmérésénél dolgozott Kolozsváron, 1879-től pedig már felmérési vezető a földadó-szabályozást végző kolozsvári kerületnél.³ Ugyancsak 1879-ben nevezték ki a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság kerületi felügyelőjének báró Huszár Sándort, aki később (1893-tól) igazgatója is lett a hivatalnak.⁴

1883-ban a kataszteri igazgatóságok befejezték munkájukat az országban, így azokat megszüntették. A már felmért és a földadó szempontjából feldolgozott területeken a későbbi (időközi) változások feldolgozására helyszínelési felügyelőségeket létesítettek (Budapest, Szeged, Pécs, Nagykanizsa). A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság azonban fennmaradt, feladata a folyamatban levő tagosítások munkálatainál az új adómunkálatok előkészítése lett Erdély területén. A földadó-szabályozást végző hivatal élén Kopp József vezető mérnök maradt.

A kibontakozó modernizáció megkövetelte és sürgette Erdélyben a tagosítási munkálatokat, amelynek célja a szétaprózott birtoktek helyett azokkal azonos vagyoni értékű egy (vagy minél kevesebb) tagból álló birtokok létrehozása volt a határ birtokviszonyainak újrendezésével.⁵ Az 1871:LVII. tc. eljárást szabályozó intézkedéseinek hiányossága miatt eltérő gyakorlat alakult ki az országban, ami a birtokrendezési eljárást ellenszenvessé tette a birtokosok körében. Az 1880:XLV. tc. értelmében tagosításra akkor került sor, ha a birtokosok birtokarányos 1/3 része ezt kívánta, majd akinek birtoka a tagosítandó község – adókataszteren alapuló – területének 1/4-ét elérte.

1 GERŐ LÁSZLÓ: *Országos földmérések az állami közigazgatás szolgálatában*. Bp., 1934. (= GERŐ, 1934) 9–13.

2 Kopp József 1851-ben került az erdélyi kataszteri felméréshez mint mérnök, előtte (1850) Rzeszóvban volt segéd. Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv Neue Hofkammer und Finanzministerium Katasterabteilung Akten 304. 1021/1851. Az adat Török Enikő szíves közlése, amelyet ezúton köszönök.

3 Vegyesek. Halálozás. *Kataszteri Közlöny* (= KK), 11. (1902) 12:249.

4 Függelék. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 6. (1879) 15:315.

5 FAZEKAS ENDRE: *Tagosítás és egyéb birtokrendezési ismeretek kézikönyve*. Bp., 1941. 19–20.

A törvény megengedte egyes határrészek – dűlők – tagosítását is. A mérnöki teendőket a törvény életbelépéséig – az igazságügy-miniszter 1868. október 13-án kiadott utasítása és kisebb módosításai értelmében – „*egy alkalmas mérnök*” végezte.⁶ 1880-tól fogva viszont csak a minősítéssel rendelkező birtokrendező és hitelesítő mérnökök működhetnek, akik az igazságügy-minisztertől vagy a kolozsvári birtokrendező mérnökvizsgáló bizottság előtt birtokrendező mérnöki jogosítványt nyertek.⁷ A hitelesítést végző mérnökök nem vállalhatnak működő mérnöki teendőket. Kellő létszámú hitelesítő mérnök hiányában azonban az igazságügy-miniszter a működő mérnököket ideiglenesen hitelesítő teendőkre is feljogosította. Így előfordult, hogy a hitelesítő mérnök egyben vállalkozó mérnök is volt, és a mérnökök egymásnak kölcsönösen hitelesítettek.⁸

Közben az 1880-as években egyre több szó esett a magyar országgyűlésen az erdélyi telekkönyvi állapotok rendezetlenségéről. A probléma abból adódott, hogy az 1870-es években keresztülvitt telekkönyvi felvételek botrányos felületességgel történtek; a tulajdonjogi változásokat nem vagy hanyagul jegyezték be a községek telekkönyveibe.⁹ Az erdélyi képviselők gyakran sürgették a kataszteri felmérések megkezdését Erdélyben, amellyől a telekkönyvek rendezését, és egyben a birtok- és hitelviszonyok javulását remélték.

A földadó-nyilvántartás és a kataszteri helyszínelés, 1885–1918

A törvényhozás a földadókataszter nyilvántartásáról szóló 1885:XXII. tc. alapján intézkedett (az 1875:VII. tc. alapján létesített) a szolgálat

■ A Pénzügyi Palota épülete Kolozsváron 1940-ben; ennek második emeletén működött a Kataszteri Igazgatóság, illetve létrehozása után a műszaki osztály (forrás: www.hereditatum.ro)

6 POLONYI PÁL: Az első tíz év. A kolozsvári m. kir. kataszteri igazgatóság műszaki osztálya 1894–1904. évi működésének ismertetése. *KK*, 13. (1904) 7:125–129. (= POLONYI, 1904. I.)

7 Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny* (= *BK*), 25. (1891) 94:1–2.

8 POLONYI PÁL: Az első tíz év. A kolozsvári m. kir. kataszteri igazgatóság műszaki osztálya 1894–1904. évi működésének ismertetése. *KK*, 13. (1904) 8:141–146. (= POLONYI, 1904. II.)

9 SEBESS DÉNES: *Emlékirat az erdélyrészi telepítésről*. Marosvásárhely, 1905. 74.

állami szervezetről. Az új földadómunkálatok készítése a Pénzügyminisztériumhoz tartozó helyszínelő kataszteri felügyelőségek feladata lett. Az egy vezetőből, egy számtisztból és a – felmérés alatt levő vidékek fekvésének és kiterjedésének – megfelelő számú helyszínelő becselő biztosokból álló hivatalok feladata a részletes felmérés vagy a mérnöki helyszínelés során készülő új kataszteri telekkönyvek és birtokívek kiegészítése volt a becslési adatokkal.¹⁰ A törvény elrendelte a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság felállítását (átalakítását), feladata a birtokrendezések befejezése után a földadó-szabályozási munkák teljesítése és főképpen az azonnali birtokrendezés véghezvitele Erdélyben és az illetékességébe tartozó Szilágy vármegye területén.¹¹

Wekerle Sándor pénzügyminiszter 1889-ben felvetette a Kopp József főmérnök vezetése alatt álló, hat biztosból álló Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság megszüntetését, ugyanis az eltelt öt év alatt Erdélyben évente csak a községek egyharmadában végeztek teljes tagosítást, a többi esetben csak részleges rendezésről volt szó. A tárca szerint a földadó-szabályozási munkák teljesítését az egyes pénzügyi igazgatóságok egyéb teendőik mellett végre tudják hajtani, és nincs szükség külön igazgatóság fenntartására. Időközben azonban az igazságügyi tárca az erdélyi birtokrendezési perek gyorsabb lebonyolítása és a viszonyok szabályozása érdekében 10 bírói állást rendszeresített. Bokros Elek képviselő, jogtanácsos javaslatára végül – amíg a birtokrendezési viszonyok rendezésének előhaladása, illetőleg a perek számának csökkenése nem indokolja – fennmaradt a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság.¹² A pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról szóló 1889:XXVIII. tc. értelmében a birtokrendezési ügyek csökkenésével a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság megszűnik, addig viszont a hivatal a földadó-nyilvántartás és a

kataszteri helyszínelés feladatát látja el (a hivatalt továbbra is Kopp főmérnök vezette). Az erdélyrészi birtokrendezési ügyek gyorsítására Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter állami előlegálapot hozott létre, amelyből 1899 végéig 72 község kapott állami előleget.

Goszleth István fényképe után.
SZILÁGYI DEZSŐ.

■ Szilágyi Dezső (1840–1901) igazságügy-miniszter (1889–1895), az erdélyi birtokrendezés támogatója (Vasárnapi Újság, 1892. november 27.)

10 A mérnöki helyszínelés (reambulálás) műszaki munka, a kataszteri helyszínelés pedig becslési, osztályba sorolási művelet.

11 Egyenes adók. Utasítás a földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi XXII. törvénycikk végrehajtása iránt. 1885. évi 45 055. szám. PK, 12. (1885) 32:564–566.; GERŐ, 1934. 14.

12 Bokros Elek felszólalása, 262. országos ülés (1889. június 6.). Az 1887. évi szeptember 26-ra hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (= KN), XIII:54–55.

1893-ig Erdélyben ahány törvényszék, bíró, tagosító mérnök volt, annyi birtokrendezési eljárás alakult ki. Az egységes eljárás hiánya nagyban hozzájárult a korszakot jellemző oktalan legelőfelosztások, arányvásárlások nagy számához. A birtokrendezés történetében korszakalkotónak számító 1892:XXIV. tc. értelmében Erdélyben a birtokrendezések felgyorsítása érdekében a községek egész határára kiterjedő tagosítások műszaki kivétel a kataszteri felmérés szabályai szerint kell végrehajtani. A törvény alapján kiadott 356. számú igazságügy-miniszteri utasítás, amely 1893. február 1-jén lépett hatályba, tartalmazta a munkálatok alaki feltételeit. Ettől kezdve az úrbéri elkülönítéseket, az arányosításoknál és tagosításoknál a hitelesítő mérnöki teendőket kizárólag az állandó kataszter közegei végezheték. Ennek köszönhetően nemcsak egységes eljárás alakult ki, de a hitelesítő mérnököket sem a birtokosság, sem a bíró, sem a működő mérnök a vizsgálatban nem befolyásolhatta, így véleményét függetlenül képviselhette – eltérően a korábbi gyakorlattól. A törvény hozzájárult az arányjogvásárlások csökkenéséhez, továbbá a birtokrendező mérnökök minősítése és fegyelmezése mellett az eljáró bírói gyakorlat egyöntetűségét is javította. A törvényalkotók arra is számítottak, hogy az egész községekre kiterjedő tagosítási munkálatokkal a kataszteri részletes felmérésben majd munkát takarítanak meg. Megindították a háromszögelési munkálatokat is, amelyeket részletesen azokban a községekben végeztek el, ahol a tagosítás az egész határban folyt.¹³

A kortársak (Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság mérnökei) és a későbbi történeti művek is ettől kezdve az így készült és az államkincstár által átvett munkálatokat az országos kataszteri felmérés részének tekintették. (Ez lehet a magyarázata annak, hogy az erdélyi vármegyék községeiről a századforduló környékén készült kataszteri térképeket őriznek a levéltárak.)

A Műszaki Osztály megalakulása és működése, 1893–1908

Az 1893. február 1-jén életbe lépett 356. sz. IM-utasítás értelmében a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóságon belül Műszaki Osztályt hoztak létre. A Huszár Sándor pénzügyminiszteri tanácsos vezetése alatt álló igazgatóság hivatali személyzetét ekkor Kopp József főmérnök irányítása alatt Nagy Árpád számítt, báró Huszár Ádám, Páll Albert, Makray Domokos, Sebe Bálint, Mihály Pál, Soós Géza becslőbiztosok és Makray Lőrinc titkár alkotta.

■ Székely Ferenc (1852–1923), a Műszaki Osztály munkatársa, a Kataszteri Közlöny szerkesztője és annak legtermékenyebb szerzője (*Geodézia és Kartográfia*, 1969. 292.)

A működését 1894. május 1-jén megkezdő Műszaki Osztály feladatát a folyamatban levő birtokrendezések műszaki ellenőrzése, vizsgálata és hitelesítése képezte.¹⁴ Az osztály első

13 Az országos kataszteri felmérés 1893. végével. *KK*, 3. (1894) 11:10.

14 Vö. POLONYI, 1904. I–II. az igazgatóság és a Műszaki Osztály működésének részletes adataival. Megjegyzendő, hogy a *Magyarország tiszti cím- és névtára* csak 1902-től nevesíti a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóságon belül önálló szervezeti egységként a Műszaki Osztályt, de Polonyi kortárs összefoglalójában nincs okunk kételkedni, és adatai bizonyosan kiegészítik és pontosítják a szervezet működésének történetét.

személyzetét Szimonisz Arnold (1845–1917 után), Székely Ferenc (1852–1923), Kollár Dániel (*1856) és Kramár Emil (†1899) kataszteri főmérnökök alkották.¹⁵ Huszár Sándor nyugdíjba vonulásával az igazgatóság vezetésében változás állt be: a hivatalt Makray Lőrinc vezette 1894 augusztusától ideiglenesen, majd 1895-től véglegesen öt éven keresztül. A Műszaki Osztály közvetlen vezetője Kopp József felmérési felügyelő maradt, akit 1896-ban Rácz István követett, de néhány hónap múlva elhunyt. A hivatal alkalmazottjainak száma – a munkatöbblet miatt – év végére négy hitelesítő és két belső vizsgálatot teljesítő tisztviselőre nőtt. A hivatal 1896–1901 között Kollár Dániel felmérési felügyelő irányította. Vezetése alatt az igazságügy-miniszter elrendelte a kiosztási munkálatok szobai vizsgálatát, 1897-től pedig a tisztviselőknak a helyszíni működés után már gyaloglási átalány is járt. Az egyre alaposabb és behatóbb vizsgálatok indokolták a tisztviselők számának gyarapítását. A létszám 1897 végére 9, 1898-ra 12, 1899-re 13 főre emelkedett. 1900-tól az igazgatói tisztelet Makray Domokos tanácsos vette át, közben a személyzet 17 főre nőtt. 1901-ben a Pénzügyminisztérium Kollár Dániel felmérési felügyelőt, a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság Műszaki Osztályának vezetőjét a központba rendelte, helyébe a Műszaki Osztály vezetését Pigetty Lajos (*1852) felmérési felügyelőre bízta.¹⁶ Makray és Pigetty a világháború időszakáig vezették a kolozsvári hivatalokat. Közben 1902-ben meghalt „az egész Erdélyben ismert és becsült Kopp bácsi”, aki „élő lexikonja volt Erdély minden legkisebb falujának, körülményeinek és embereinek”.¹⁷

Ekkor került a Műszaki Osztályhoz Polonyi Pál (1860–1910) hitelesítő kataszteri főmérnök, aki haláláig az országos felmérés, különösen a kolozsvári felügyelőség oszlopos tagja

lett, a *Kataszteri Közlöny* munkatársaként neve országosan is ismert volt.¹⁸

Az osztály tisztviselőinek száma 1903-ban már 19 főre nőtt. Egy tisztviselő a kataszteri átalakításhoz szükséges előmunkálatokat, egy másik a vázlatok, másolatok készítését végezte. Gyakran foglalkozott egy tisztviselő a közigazgatási hatóságok által beküldött határátalakítási (egy község határából más községhez csatolni szándékolt vagy új községi alakulásokra irányuló) tervezetek elbírásával. A többi tisztviselő a kataszteri ügyekben szükséges felméréseken kívül elsősorban a birtokrendezések mérnöki munkálatainak vizsgálatát látta el. Legtöbbször térkép alapján végezték a kataszteri felméréseket, annak hiányában telekkönyvi vázlatrajzok és helyszíni szemle alapján dolgoztak. A Műszaki Osztály első 10 éve alatt közel 700 községben készítették elő a kataszteri átalakítás mérnöki munkálatait és 30-nál több esetben volt szükség helyszíni kiszállásra a területhibák kiigazítására.

A felmérési felügyelőség, 1908–1918

Az 1908:VII. és XXXIX. tc. értelmében az országban (Erdély kivételével) – az Állandó Kataszter, majd Országos Kataszteri Felmérés átnevezett szervezeteként – az Állami Földmérés szakemberei látták el a tagosítási munkálatok műszaki felülvizsgálatát. Végre szoros kapcsolat alakult ki az egymástól szervezetileg nem függő földmérés, földadó-kataszter, telekkönyv, birtokrendezés között. Erdélyben 1908. május 1-jén a Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság Műszaki Osztálya 21. sz. jelzéssel önálló hatáskörrel rendelkező felmérési felügyelőséggé alakult át Pigetty Lajos és Piringer Ede felmérési felügyelők vezetésével, valamint 13 főmérnök és 3 mérnök alkalmazásával. A hivatal működési

15 Minősítési táblázataik: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25/4. 370. fol. (Kollár), No. 25/7. 311. (Székely) és 334. fol. (Szimonisz). Székely Ferencről: BENEFY LÁSZLÓ: Adatok a Kataszteri Közlöny alapítójának és munkatársainak életéhez. *Geodézia és Kartográfia*, 21. (1969) 4:291–294. (Faragó Zsigmond, Rolla János, Székely Ferenc és Gánóczy Sándor rövid életrajza). Kramár Emil haláláról tudósít *KK*, 8. (1899) 11:244.

16 Vegyesek. Személyi hírek a földadó-szabályozás köréből. *KK*, 10. (1901) 7:151. Pigetty minősítési táblázata: MNL OL, S 92. No. 25/6. 110. fol.

17 Vegyesek. Halálozás. *KK*, 11. (1902) 12:249–250.

18 Polonyi Pál. *KK*, 19. (1910) 5:138–140., MNL OL, S 92. No. 25/6. 135. fol.

köre Erdély és kapcsolt részei (a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővár vidék területe) birtokrendezéseinek műszaki ellenőrzésére, vizsgálatára és hitelesítésére is kiterjedt.

Wekerle Sándor pénzügyminiszter a földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékanak megállapításáról szóló 1909:V. tc. értelmében a földadókataszter kiigazítási munkálataihoz a Kolozsvári Kataszteri Igazgatósághoz több tisztviselőt beosztott.¹⁹

Közben a kolozsvári kataszteri felügyelőség ellátta korábbi munkáját: 1916-ig 130,2 négyzetmérföld terület felmérési munkálatainak ellenőrzését és átvételét végezte el. „Ezzel teljessé válik a szerves kapcsolat az ingatlanokat érintő összes közérdekű munkálatok, nevezetesen kataszteri felmérés, földadókataszter (becslés), telekkönyvi betétszerkesztés és birtokrendezés között. Valamennyi munkálatban az ingatlan azonos helyrajzi számmal, azonos területtel szerepel.”²⁰

SZékelyhídi és kemeri
Székrenyessy
család levéltára

Alólirottak a szív legmélyebb fájdalomával tudatjuk, hogy a felejtetetlen jó édes apa, nagypapa, testvér, jó rokon és barát

id. Kopp József

nyug. m. kir. kataszteri felügyelő

f. hó 10-én este 9 órakor, életének 76-ik évében, hosszas szenvedés után jobblétre szenderült.

A megboldogultnak hült teteme f. hó 12-én délután 1/23 órakor fog a hosszú-utcza 36. sz. alatti lakásáról örök nyugalomra helyeztetni. Lelkéért az engesztelő szent mise-áldozat f. hó 13-án fog a főtéri anyateplomban az Egek Urának bemutatattatni, mely mindkét végtisztesség tételre a rokonok és ismerősök szomorúan meghívatnak.

Áldás emlékére, béke poraira!

Kolozsvárt, 1902. december 11-én.

<p>Ifj. Kopp József és neje Major Ilona, Kopp Juliska és férje Nagy Lajos, mint gyermekai.</p> <p>Kopp Antonia férj Uhlir Venczelné, mint testvére.</p>	<p>Kopp Alice, Kopp Elemér, Kopp Margit, Kopp István, Cs. Nagy Ernő, Cs. Nagy Margit, Cs. Nagy Lajos, Cs. Nagy Juliska mint unokái.</p>
---	---

Czetz János temetkezési intézete, Kolozsvárt. Telefon szám 216.
T. P. Minorita társház.
Ny. Gonczos Ferenc könyvnyomdájában Kolozsvárt. Telefonszám 204.

■ *Kopp József (1827–1902) gyászjelentése (Országos Széchényi Könyvtár)*

¹⁹ Hivatalos rész. BK, 43 (1909) 75:1.; Hivatalos rész. BK, 43 (1909) 83:1–2.

²⁰ GERŐ, 1934. 14.

REISZ T. CSABA

*A felmérési tisztviselők kérvénye magasabb rangosztályba sorolásukról (1892)**

Törvényjavaslat a tisztviselők fizetéséről

Az 1892. február 18-ára összehívott országgyűlés egyik első teendője volt, hogy az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményének átfogó rendezésére törvényt alkossanak. Wekerle Sándor pénzügyminiszter (1889–1895) február 27-én nyújtotta be a törvényjavaslatot.¹

A miniszteri indoklás szerint a Mária Terézia uralkodása alatt megállapított 12 napidíj- vagy rangosztályba sorolás az idők múlásával már nem felelt meg az igényeknek: vagy az illetmény volt túl alacsony a besoroláshoz kapcsolódó feladat- és hatáskörhöz viszonyítva, vagy éppen magas illetmény járt az alacsonyabb ranghoz. Az állami alkalmazottak illetményének rendezésére nem került sor, és bár 1871-ben volt egy általánosabb jellegű fizetésemelés, de az átfogó szabályozásra még csak kísérlet sem történt. A részleges szabályozás miatt ugyanabba a napidíjosztályba sorolt állások között igen nagy eltérés mutatkozott (pl. a X. osztályban 22 különféle fizetés volt).²

Ez a rendszertelenség az állások közötti hierarchiában és adminisztratív szempontból hátrányt jelentett, de társadalmi hatása nem volt jelentős. A nagy probléma, az akkor már tartahatatlán állapot az idők folyamán abból adódott, hogy egyrészt a kulturális élet új igényeket termelt, másrészt a gazdasági élet fejlődésével a megélhetés alapfeltételeinek megszerzése nehezebbé vált, a pénz vásárlóereje csökkent, a termények és lakások megdrágultak.

■ Wekerle Sándor (1848–1921) pénzügyminiszter (1889–1895), az állami tisztviselők fizetéséről szóló törvényjavaslat előterjesztője (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Fényképtár)

Az állami tisztviselők ahhoz a művelt középosztályhoz tartoznak, amelynek kell hogy legyenek kulturális igényei. Legtöbbször a családjuk fenntartásáról is gondoskodniuk kell. Fontos, hogy a tisztviselő a foglalkozását valódi életpályának tekintse, ezért az állam el is tiltotta minden mellékfoglalkozástól.

* Katasztertörténeti kutatásaimat 2009–2012 között a Bolyai János Ösztöndíj támogatásával, 2013–2015 között az OTKA K 105 886 projekt keretében végeztem.

1 4. szám. Törvényjavaslat, az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról. 14 melléklet. Indoklás. *Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai (= KI)*. Bp., 1892. I:11–148.

2 Uo. 20–35. Az alábbiakban az indoklásból idézett részeket hivatkozom.

A tisztviselői állásból fakadóan vannak olyan, költséggel járó kötelezettségek, amelyekből mint magánember eltekinthetne. *„Alig fogja valaki tagadhatni, hogy a tisztviselők mai illetményei elégtelenek, s hogy nemcsak az előképzettségéből s a társadalmi állásból folyó legszerényebb igényeket sem képesek kielégíteni, hanem sok esetben a megélhetést sem biztosítják.”*³

A problémák orvoslására ugyan általános mozgalom indult az egyes ágazatok és egyesületek kebelében, de azok a megélhetés biztosítására és nem a teljes rendszerező szabályozásra irányultak. A kormányzat szerint pedig ez utóbbira van szükség, egyrészt humanitárius okokból, másrészt azért, mert nincs utánpótlás az állami állásokra. *„A tisztviselők díjazásának kérdése nem ítélhető meg a kereslet és kínálat elvei szerint. Az anyagi gondok súlya alatt szenvedő állami alkalmazott munkája fogyatékos. Ha az állam megkívánja, amint vitális érdeke is, hogy megkívánja, hogy állandóan alkalmazott, befolyástól ment, alkalmazásukat életpályának tekintő, független egyének álljanak munkaképességek teljével s egész tevékenységükkel rendelkezésére, minden egyébtől eltekintve, kötelessége alkalmazottainak saját érdekében a megélhetés feltételeit nyújtani.”*⁴

A törvényhozás 1885-ben bevezette az alacsonyabb jövedelmű tisztviselők számára a drágasági pótlékot, a kormányzat pedig ugyanekkor vegyesbizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy az összes állami tisztviselő illetményének szabályozására, az aránytalanságok megszüntetésére és kiegyenlítésére részletes javaslatot dolgozzon ki. Ez a bizottság befejezte a működését, és a kormány a pénzügyminisztert bízta meg a törvényjavaslat elkészítésével és benyújtásával, amelynek ezúton tett eleget.

A fizetésrendezés szempontjai

Az indoklás szerint a fizetések abszolút mértékének felső határt szab, hogy az állami gondoskodás (fizetés, szolgálatképtelenség esetén

ellátás, hozzátartozókról gondoskodás) előnye miatt a tisztviselők alacsonyabb illetményt is elfogadnak; hogy a tisztviselő iránti társadalmi tisztelet csorbulna a túl magas fizetéssel; hogy az igények ne növekedjenek a vagyoni erőn túl; továbbá az állam pénzügyi helyzete sem teszi lehetővé egy bizonyos mértéken túl az emelést. Az illetmények viszonylagos mértékénél arra kell tekintettel lenni, hogy a többnyire fiatalok által elfoglalt kezdő állásokon ne legyenek túl magasak a fizetések, míg a családalapítással megnövekedő igények kielégíthetők legyenek. Ezért a kezdőfizetést szűkebben állapítják meg, de arra törekszenek, hogy *„igyekezzünk a jobb anyagi helyzetet létesíteni a későbbi években.”*⁵

A fizetések megállapításánál egyrészt az érdemesség és alkalmasság, másrészt az anciennitás, vagyis a szolgálati idő mértéke szolgál alapul. Az illetmény állandó fizetésből és a megélhetés viszonyaihoz igazított kiegészítésből áll, ezek közül csak az első szolgál alapul a majdani állami nyugdíjhoz, utóbbi pedig a munkavégzés helyszínétől függő eltérő életviszonyok (pl. a drágább nagyvárosi élet) figyelembevételével segíti az állami alkalmazottak megélhetését.

A törvény megalkotásakor ugyanakkor *„nemcsak az illetmények javítása, hanem az évek hosszú során át egyenetlenül fejlődött hierarchicus viszonyok rendezése, azoknak a rangosztályokkal való összhangba hozatala képezi a feladatot”*. Az összhang megteremtésénél és az arányosításnál nemcsak a fennálló helyzet rendezésére törekednek, hanem a közigazgatás küszöbönálló reformjára is tekintettel vannak az előterjesztők, hogy *„a törvényhatóságoknál és az azoknak alárendelt hatóságoknál és hivataloknál szervezendő állások minden nehézség nélkül a már államilag kezelt igazgatási ágazatokkal megfelelő arányba hozva legyenek az illetmények rendszerébe foglalhatók.”*⁶

A törvényjavaslat az állami tisztviselőket 11 rangosztályba sorolja, amelyből a legmagasabbakat (I–IV.), vagyis a kormány tagjait és a

3 Uo. 21.

4 Uo. 22.

5 Uo. 23.

6 Uo. 25.

legfontosabb állami vezetőket a törvényhozás, a többit pedig a kormány a pénzügyminiszter vagy az illető szakminiszter előterjesztésére alapítja meg. Megszüntetik a XII. rangosztályt, mert ha az abba tartozóknak a megélhetés legalacsonyabb szintjét biztosítanák is, illetményüket olyan összegben kellene kezdeni, hogy a felsőbb rangosztályokban még csekély emelkedéssel is túl nagy összegeket kellett volna megállapítani.

A magasabb rangosztályokban (V–VI.) 2-2, az alacsonyabbakban 3-3 fizetési fokozat lesz, előbbiben 200, utóbbiakban 100 forintnyi emelkedés van a fokozatok között. A rangosztály létszámát a fokozatok között arányosan, maradék esetén azt a felsőbb fokozatba sorolva kell szétosztani (pl. 10 fő esetén 4-3-3 fő). A korábbi jogcímeket összevonva, az illetmény két részből áll: a későbbi nyugdíj alapjául szolgáló fizetésből és a megélhetés körülményei szerint eltérő lakpénzből.

A törvényjavaslat célkitűzése volt, hogy lehetőleg mindenki megtartsa jelenlegi rangosztályát, de ennek következetes alkalmazása az illetmények aránytalan emelkedését okozta volna, így egyes munkaköröket alacsonyabb rangosztályba, de az illetmény megmaradásával sorolták be. A törvényt 1892. július 1-jével kívánták hatályba léptetni.

Az állandó kataszter tisztviselőinek új besorolása

A törvényjavaslat melléklete szaktárcánként, szolgálati ágakra lebontva, valamennyi munkakört felsorolva tüntette fel az akkori állapot szerinti fizetéseket és egyéb járandóságokat, valamint a bevezetni tervezett módosulásokat. A javaslat szerint az állandó kataszternél egyes munkaköröket alacsonyabb rangosztályba soroltak, de alapvetően nem csökkent a tisztviselők fizetése. Az alábbi táblázaton nyomon

követhető a munkakörök rangosztálybeli visszavezetése, széttagolása és összevonása, valamint az illetmények növekedésének mértéke.⁷

A kataszteri tisztviselők mozgalma

A teljes állami tisztviselői kar illetményére vonatkozó törvényjavaslat nagy visszhangot váltott ki az érintettek körében, akik helyzetük vélt vagy valós rosszabbodása miatt igyekeztek felhívni a törvényalkotók figyelmét a hátrányokra. A javaslat parlamenti vitájában 54 képviselő szólalt fel, és 280 különféle kérvényt nyújtottak be a különböző tisztviselők csoportjai. Ezek sorában találjuk a kataszteri felmérési tisztviselők magasabb rangosztályba sorolásuk érdekében készített kérvényét.⁸

A törvényjavaslat szövege még nem, csak híre volt ismert, amikor Dörre Henrik mérnök a *Kataszteri Közlöny* 1892. március 1-jén megjelenő első számában kétoldalas cikket szentelt a fizetésemelésnek.⁹ Sérelmezte, hogy míg más

■ Sártory Antal (1829–1896) osztálytanácsos, a Pénzügyminisztérium 16., majd 21. ügyosztályának (állandó kataszter) „előadója”, vagyis vezetője (1884–1895), az utolsó igazgató a kataszteri felmérésnél (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

7 Uo. 86–87.

8 A kérvények tételes jegyzékét az azokat tárgyaló pénzügyi bizottság jelentésének melléklete tartalmazza. Jegyzéke a képviselőház pénzügyi bizottsága által tárgyalt kérvényeknek, 4-ik melléklet a 288. számú irományhoz. *KI*, Bp., 1893. VIII:161–171. Tekintettel arra, hogy a felmérési tisztviselők kérvénye széles körben nem ismert, annak teljes szövegét e cikk végén közreadom. A szöveg átirásában a mai helyesírás és központozás szempontjait követtem.

9 DÖRRE HENRIK: A fizetés-emelésről. *Kataszteri Közlöny* (= *KK*), 1. (1892) 1:5–6.

Állandó kataszter						Javasolt állapot szerint (a jelenlegi szervezet)						Végző állapot szerint			
Munkakör	rang- osztály	fő	fizetés	fő	lakpénz	átalány	Munkakör	rang- osztály	fő	fizetés	fő	lakpénz	átalány	létszám	fizetés
Állandó kataszter Háromszögvári számnívó hivatal															
Háromszögölő mérnök	VIII	2	1400	12	300	200	Háromszögölő főmérnök	VIII	6	1400	6	500	100	2	1800
		4	1200											2	1600
		6	1000				Háromszögölő mérnök	XI	6	1000	6	400	100	2	1400
														2	1300
														2	1200
														2	1100
Háromszögölő segéd	IX	5	800	10	200	200	Háromszögölő segéd	X	5	900	10	350	100	4	1000
		5	600						5	800				3	900
														3	800
Hivatalsszolga		1	300	1	50		Hivatalsszolga		1	300	1	100		1	350
Részletes felmérés															
Központi felügyelő	VII	1	1800	1	400	200	Központi felügyelő	VII	1	2000	1	600		1	2200
Felmérési felügyelő	VIII	5	1600	1	300	550	Felmérési felügyelő	VIII	5	1600	1	500	500	4	1800
		6	1400	4	200	600			6	1400	5	350	500	4	1600
				6	200	400					5	250	500	3	1400
Főmérnök	IX	12	1200	2	200	500	Főmérnök	IX	15	1200	3	400	400	20	1300
Főmérnök v. vári kat. ig.		1	1200	1	200	450					6	280	400	19	1200
		1	+200	5	200	400					5	200	400	19	1100
Térképtármok (Zágráb)		1	1000	6	200	300					1	100	400		
Térképtármok (Budapest)		1	1200	1	300	600	Főmérnök		43	1100	4	400	400		
Mérnök		40	1000	1	200	500					22	280	400		
		3	960	3	200	500					14	200	400		
				30	150	550					14	200	400		
Térképtármok (vidék)				3	150	500					3	280			
Mérnök	IX	50	800	17	150	500	Mérnök	X	17	900	11	350	320	38	1000
		62	600	95	150	350			95	800	58	245	320	37	900
											43	175	320	37	800
Segédmérnök	X	38	500	5	200	350	Mérnöksegéd	XI	40	600	6	300	300	31	700
Mérnöksegéd				33	100	300			52	500	10	210	300	31	600
Térképtári segéd		52	500	1	200	220					24	150	300	31	500
		2	600	2	100	290					22	210	280		
				9	100	200					30	150	280		
				42	100										
Felmérési növendék		45	400	45		240	Felmérési növendék		45	400	45		240	45	400

állami tisztviselőket már tájékoztattak arról, mit várhatnak az új törvénytől, addig a többiekől eltérő fizetést kapó kataszteri személyzetet még nem. Nem tartotta megnyugtatónak a javaslat azon ígéretét, hogy senki nem kereshet kevesebbet, mint addig, mert „*még mindezzel jövedelmünk, mely a tisztességes megélhetést csak némileg is biztosítaná, nem emelkedik*”. Ha nem orvosolják az eddigi bajokat, akkor megmarad a hátrányuk a többi tisztviselőhöz képest, amely ellen már eddig is többször felszólaltak, 1874-ben, 1883-ban, legutóbb pedig 1889-ben. Javasolta, hogy forduljanak a testület főnökéhez – Sártory Antal osztálytanácsoshoz¹⁰ –, hogy ő járjon el az érdekekben.

A témához kapcsolódva Faragó Zsigmond (*1862)¹¹ szerkesztő a kataszteri tisztviselők egyik illetményrészéről, a munkaátalányról írt, amely túl nagy része volt a teljes fizetésnek; csak a ténylegesen munkában töltött időre járt, ezért nem mentek a tisztviselők szabadságra; és amely nem szolgált alapul az állami nyugdíjhoz. A munkaátalánynak túl sok volt a rendelkezése (nyári napidíj, áthelyezéskor bútorrongálási térítmény, lakbér, eszközök költségei). A szerkesztő bízott abban, hogy a munkaátalány hibáit a fizetésrendezéskor orvosolni fogják. Egy másik cikk az osztrák állami földmérés 1891 óta meglévő új rangsorozati rendszerét ismerteti, már csak azért is, „*mert a mi illetményeink kilátásba helyezett reformálása valószínűleg ezen mintára fog történni avval a természetszerű különbséggel, hogy minálunk a nyilvántartás általánosításáig a napidíjak más rendszer szerint lesznek megállapítva*”. A fizetések rendezésére vonatkozó törvényjavaslat benyújtásáról szóló hírt örömmel osztotta meg a közlő az olvasókkal: „*Sokáig tartotta magát a hír, hogy a nagyszámú tárgyalni való egyéb törvényjavaslatok miatt a mi ügyünkre semmi szín alatt sem kerülhet ez idén a sor, úgyhogy már kezdtünk megbarátkozni a lemondás gondola-*

tával. Az új országgyűlés megnyitása azonban a mi reményeinknek is új rést nyitott, amennyiben illetékes helyről kinyilatkoztatták, hogy a fizetésemelésről szóló törvényjavaslatot nemcsak hogy fönntartják, hanem újra való benyújtása már meg is történt, mégpedig úgy, hogy annak tárgyalása a tavaszi ülés alatt elvégezhető legyen. Alapos reményünk van tehát arra, hogy a folyó évi július 1-ére várt fizetésjavítás most az egyszer nem fog csütörtököt mondani.”¹²

■ Faragó Zsigmond (1862–1937/39 k.) mérnök, a *Kataszteri Közöny* alapító szerkesztője (magántulajdon)

Egy hónappal később Faragó Zsigmond szerkesztő még mindig csak közvetve, a *bécsi Zeitung für Landwirtschaft* magánértésülésen alapuló közleményéből ismerte a törvényjavaslatot. Megnyugvással írta, hogy a rangviszaso-

10 Sártory Antaltól I. ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézírata a magyarországi kataszteri felmérésről. *Catastrum*, 2. (2015) 1:25–26.

11 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (= MNL OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25/2. Régi szolgálati és minősítési táblázatok. 378. fol. Faragó Zsigmond portréját és egyes életrajzi adatait leszármazottai bocsátották rendelkezésemre, amelyet ezúton is köszönök.

12 F[ARAGÓ] [ZSIGMOND]: A munkaátalányról. *KK*, 1. (1892) 1:6–7. Vegyesek. Az osztrák kataszteri nyilvántartás. Uo. 7–8. A fizetésemelések kérdése. Uo. 8.

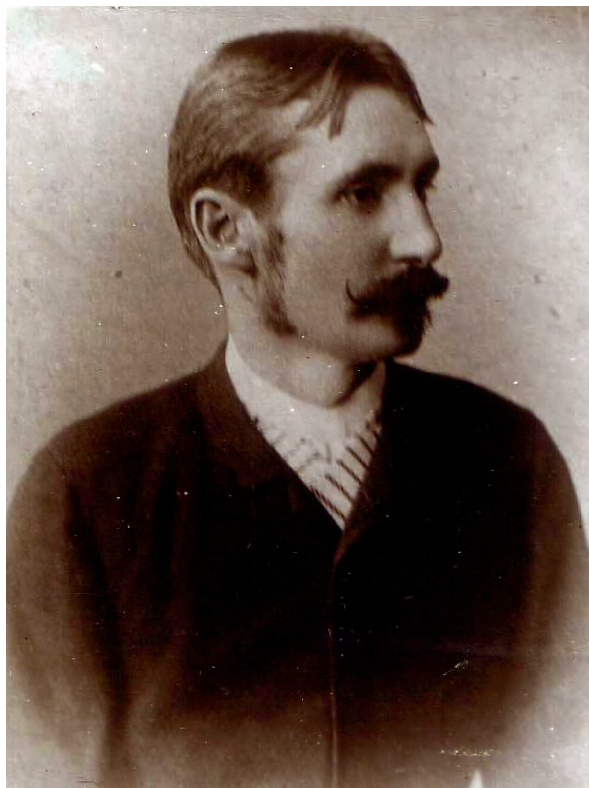
rolás után is megfelelő lesz a fizetés, és a lakpénzeket éppen a sérelmezett munkaátalány helyén rendezik majd. A lakpénzzel kapcsolatban három megoldást is elképzelhetőnek tartott.¹³

A következő szám (május 1.) a törvényjavaslat nyomán megindult tisztviselői mozgalmaknak szentelte a figyelmet. *„Szinte irigység fogott el bennünket, midőn láttuk, hogy más hivatalos körök mily példás közakarattal s mily imponálóan szálltak síkra érdekeik megvédésére argumentumokkal jól felfegyverzetten. Jól esett látnunk, hogy más testületeknél mily erőteljes szellem nyilatkozik, midőn közös cél forog kérdésben, s mily nemes buzgalmat fejtenek ki az összesség javának előmozdítása érdekében”*. A felmérési tisztviselők eddig csendben hallgattak, bár érezték, hogy szólniuk kell, mert a fizetésrendezés számukra nem éppen kedvező. A közlőny megjelenésekor már közkézen forog a képviselőházhoz benyújtott kérvény, amelyre azért volt szükség, mert *„a törvényjavaslat, úgy, amint tervezve van, részünkre majdnem általános degredálást helyez kilátásba”*. A felmérési tisztviselők sérelmei azok voltak, hogy az addigi rangosztályt elveszítik, a széles jog- és feladatkörrel bíró felügyelők szinte semmi fizetésemelésben nem részesülnek, továbbá egyes mérnökök illetménynövekedése jelentősen lelassul: *„Eszerint a 2. oszt. mérnökök ahelyett, hogy nyernének valamit, még megrövidítést szenvednének. A többinek is alig cseppen, de ezeknek még a cseppből sem jutna.”*¹⁴ A sérelmeket és a követelésektől mentes igényeket foglalta össze az a kérvény, amit a képviselőházhoz benyújtottak. A kiküldöttek már vissza is tértek Budapestről, benyomásaik alapján jó okuk van remélni, hogy kérésüknek eleget fognak tenni, tehát mind az előléptetés, mint a munkaátalány kérdését megfelelően orvosolják.

A kataszteri tisztviselők a kérvénnyel kapcsolatban nem lehettek egységes véleményen, ezt a fentiekben túl a szerző azzal is nyomatékosította, hogy cikkét úgy zárta: *„a történeti igazság kedvéért megjegyzem, hogy az ügy fontosságához és komolyságához képest itt-ott nem*

viseltettek kellő érdeklődéssel. Távól tőlünk mások viselt dolgainak elbírálásába bocsátkozni. Annyit azonban óhajtunk, hogy midőn közös cél előmozdítása forog szóban s eszmék megtestesülésére vállalkozunk, ne legyen széthúzás.”

Ugyanezen lapszám vegyes hírei között tudósítottak arról, hogy a fizetésrendezés érdekében megindult mozgalmából kifolyólag április 24-én küldöttség kereste fel a „vezérferfiakat”, hogy előszóval is előadja azokat az okokat, amelyeket az írott kérvényben is rögzítettek. Felkeresték azokat a személyeket, akiknek hatáskörüknel fogva módjuk van a kérdés eldöntésére befolyást gyakorolni. Mindenütt a legnagyobb jóindulattal fogadták a küldöttséget, amelyben az 1., 4., 6. és 7. felmérési felügyelőség és a 2. helyszínelő felügyelőség képviselői voltak. A többi felügyelőség nem küldött képviselőket, részint elvi ellentétek miatt, részint pedig azért, mert a mozgalomról későn

■ Vozáry Pál (1850–1918) kataszteri mérnök, a kérvény egyik aláírója, aki később időjárás megfigyeléseivel vált ismertté (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, A Katona család iratai)

13 F[ARAGÓ ZSIGMOND]: A fizetések és a lakpénz. *KK*, 1. (1892) 2:16–17.

14 SZÉKELY FERENC: A mi mozgalmunk. *KK*, 1. (1892) 3:21–22.

értésültek. „A küldöttség tagjai voltak: Dékány Imre, Németh Béla, Pillman József, Szimonisz Arnold, Wieland Gyula és Vozáry Pál. A küldöttség szónoka Pillman volt. A képviselőházhoz benyújtandó kérvény előterjesztésére Darányi Ignác képviselőt nyerték meg.”¹⁵

A *Kataszteri Közlöny* 4. számában (június 1.) a tisztviselők fi zetése melésével kapcsolatban arról a megnyugtató pénzügyminiszteri bejelentésről tudósított, amely szerint a kormányzat arra törekszik, hogy a felemelt illetmények július 1-jétől járjanak, még akkor is, ha addig a törvényjavaslatot nem tudják megtárgyalni.¹⁶ Ugyanakkor a bizottság a küldetés addigi eredményét rögzítő jegyzőkönyv kíséretében valamennyi felmérési felügyelőséghez eljuttatta a benyújtott kérvényt, amely *„alaposan és minden oldalról megvilágítja a felmérési személyzet sanyarú helyzetét és meggyőző érvekkel támogatja jogos kéréseinket. A csekély érdeklődéssel kísért mozgalom tehát mondhatni várakozáson felül sikerült, s ha a kért javításoknak csak egy kis töredéke éri is el a megvalósulást, akkor is örök hálára kötelezte a felmérési személyzetet az a néhány lelkesült kolléga, akik fáradságot és időt nem kímélve, a lehangoló indolencia dacára is olyan kitartóan és buzgalommal jártak el megbízatásukban. Az egész felmérési személyzet hangját tolmácsoljuk, amikor forró köszönetet mondunk nekik derék eljárásukért. Adja az ég, hogy küldetésüknek meglegyen az egy szívvel-lélekkel óhajtott eredménye: a felmérési személyzet sorsának javulása.”*¹⁷

Mivel a törvény elfogadása elhúzódott, ezért a magasabb fizetéseket ideiglenes pótlékként folyósították a tisztviselőknek, amely augusztus 1-jén ténnyé vált. *„A régen táplált, hol*

*szított, hol lohasztott remények megvalósulást nyertek — néhol várakozáson alul, néhol azonban azon felül is. A felmérési hivatalnokok pótlékei körülbelül megfelelnek a törvényjavaslat rendelkezéseinek, s tekintettel a nagyon is különböző állomáshelyekre, még egy és ugyanazon rangosztályban is különfélék.”*¹⁸

A küldöttség

A kérvényt aláíró hat tapasztalt kataszteri mérnök életútja az alapvető adattárak alapján röviden a következő:¹⁹

Vozáry Pál (Rimaszombat, 1850. nov. 21.–Budapest, 1918. jún. 22.) felmérési növendék (1873), mérnöksegéd (1877, 5. ff.), mérnök (1884, 8., 6. ff.; 2. hff.), főmérnök (1897, 10., 12., 15., 9. ff.), 1907-től az időjósítás terén elért sikereire tekintettel a Földművelésügyi Minisztériumba (FM) került próbaszolgálatra, majd az agrártárca gazdasági műszaki hivatalában kataszteri felügyelő (1909), 1916-ban nyugállományba vonult.²⁰

Dékány Imre (Kecskemét, 1858. nov. 29.–?) díjnok (1880), felmérési növendék (1881), segédmérnök (1883, 1. ff.), mérnök (1890, 1., 7., 3. ff.), főmérnök (1901, KiK, 18. ff.), felügyelőségi vezető (1911, 17. ff.), felmérési felügyelő (1916, 15. ff.), 1918-ban még aktív.

Szimonisz Arnold (Szepesbela, 1845. márc. 21.–1917 után) mérnöksegéd (1872, 2., 3. ff.), segédmérnök (1879, 1., 6. ff.), mérnök (1882), főmérnök (1894), felmérési felügyelő (1896, 8. ff.), 1901 októberében nyugdíjba vonult, 1904-től az FM gazdasági tudósítója.

Németh Béla (?–?) felmérési növendék (1879, 7. ff.), segédmérnök (1884, 7. ff.), mérnök (1888, 3. hff., 4. ff.).

15 Vegyesek. A felmérési személyzetnek... KK, 1. (1892) 3:28.

16 Vegyesek. A tisztviselők fizetésének emeléséről. KK, 1. (1892) 4:36.

17 Uo.

18 Az állami tisztviselők helyzetének javítása. KK, 1. (1892) 6:53.; A tisztviselők fizetésének ... KK, 1. (1892) 7:61.

19 Az adatokat a *Magyarország tiszti cím- és névtára*, a *Kataszteri Közlöny*, a *Budapesti Közlöny*, a *Budapesti Hírlap*, az *Állami Zárszámadás* kötetei tartalmazzák, valamint az OTKA K 105 886 projekt keretében feltárt és közreadott adatsorok (l. a www.catastrum.hu oldalon a projekt eredményei között). Az alkalmazott rövidítések feloldása: ff. = felmérési felügyelőség, hff. = helyszínelési felmérési felügyelőség; KIK = Kataszteri Igazgatóság Kolozsvár; BpT = Budapesti Térképtár. Dékány Imréről, Pillmann Józsefről, Szimonisz Arnoldról, Vozáry Pálról és Kanizsai Gyuláról l. még MNL OL, S 92 No. 25/2. 154. fol., No. 25/6. 114. fol., No. 25/7. 334. fol., No. 25/8. 268. fol., No. 25/4. 183. fol.

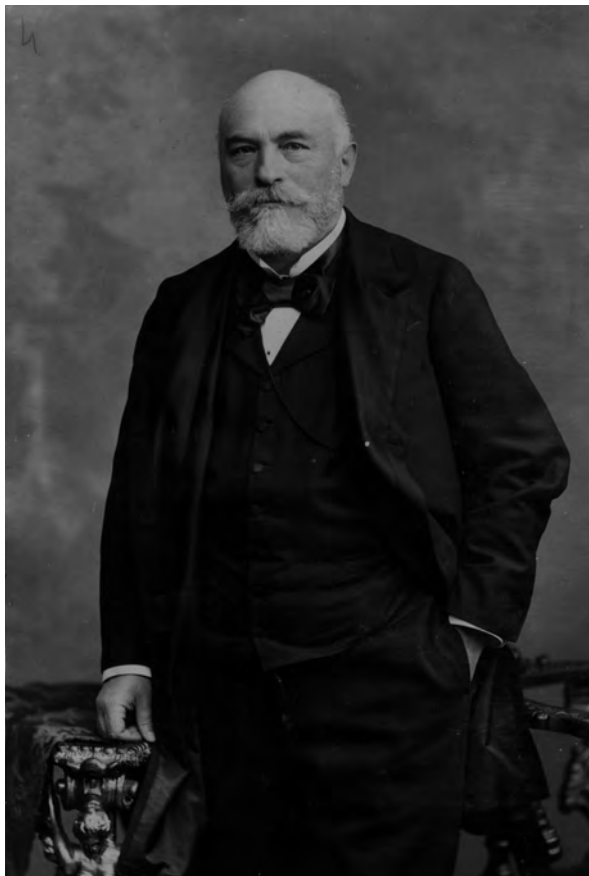
20 Családjára l. *Katona József visszaemlékezése*. Szerk., jegyz., bev. tan.: MAGOS GERGELY. Bp., 2015.

Kanizsai (Wieland, Villant) Gyula Fülöp (Nagykanizsa, 1861. április 17.–Budapest, 1908. május 6.) díjnok (1881), felmérési növendék (1883, 5., 3. ff.), mérnöksegéd (1886, 3. ff.), mérnök (1892, 1. hff., 9., 1. ff.), főmérnök (1903, 9. ff., BpT).

Pillmann József (Kisbodolló, 1848. aug. 20.–?) felmérési növendék (1872, 2. ff.), mérnöksegéd (1879, 7. ff.), segédmérnök, mérnök (1882, 2., 8., 7., 3., 5. ff.), főmérnök (1896, 5., 8a, 6. ff., KIK, 22. ff.), 1913-ig bizonyosan aktív.

Darányi Ignác a törvényjavaslatról

A kataszteri tisztviselők Darányi Ignác képviselőt nyerték meg arra, hogy kérvényüket a képviselőház elé terjessze. Darányi egyetlen alkalommal, 1893. február 8-án szólalt meg a kérdésben, és alapvetően támogatta a törvényt. Megjegyezte ugyanakkor: *„Én, t. ház, nem vagyok amellet, hogy Magyarországon a rangkórságot törvényhozással is előmozdítsuk, és hogy újabb különbségeket teremtsünk az emberek között; ezt az irányt részemről inkább hátráltatni, mint előmozdítani kívánom. És ezért örülni fogok, ha valami más kifejezés találta erre, p. o. akár díjosztály, akár fizetési osztály, ami egyebet nem fejez ki, mint a létező fizetési különbségeket, mert hiszen azokat eltörölni nem lehet; oly törvényjavaslatot, azt hiszem, senki sem akar, amely szerint mindenkinek egyforma fizetése legyen. Valami megjelölést kívánok tehát én is erre, és szükségesnek tartom, hogy a fizetési osztályok megkülönböztessenek, de a rangbéli megkülönböztetést aztán, megvalom, szükségesnek nem tartom. (Élénk helyeslés jobb felől.)”* A képviselő a tanítókról és a vasúti dolgozókról megemlékezett, a kataszteri tisztviselőkről azonban nem.²¹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a végül szentesített törvényben nem rangosztály, hanem fizetési osztály szerepel, tehát javaslatát figyelembe vették.

■ Darányi Ignác (1849–1927), országgyűlési képviselő volt a kataszteri tisztviselők kérvényének benyújtója, de a plenáris ülésen hozzászólásában nem említette a panaszukat (Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)

Csalódott kataszteri tisztviselők

Szell Kálmán bizottsági elnök és Lukács László bizottsági előadó a pénzügyi bizottság jelentését 1893. január 9-én, pótjelentését január 25-én terjesztette be az országgyűlésnek.²² A törvényjavaslat módosított szövege a kataszteri felmérés tisztviselői esetében csak a lakpénzek árnyaltabb felosztását tartalmazta, vagyis kérésüket semmilyen módon nem fogadták el. A törvényt 1893. március 22-én szentesítette az uralkodó, és azt március 24-én hirdették ki.²³

21 154. országos ülés. 1893. évi február hó 8-án, szerdán. *Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója (= KN)*. Bp., 1893. VIII:374–377.

22 288. szám, A pénzügyi bizottság jelentése, „az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről” szóló törvényjavaslat tárgyában. *KI*, Bp., 1893. VIII:1–175.

23 324. szám, 1893. évi IV. törvénycikk, az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről. *KI*, Bp., 1893. IX:249–271.

tésjavítás rangosztályunk elvesztését vonja maga után. Eddigélé ki voltunk zárva a rangosztállyal járó napidíj élvezetéből, most pedig évtizedeken át viselt és kiérdemelt rangosztályunk lesülyesztése vétetett tervbe, hogy az ahhoz mért fizetéshez ne juthassunk.

Ennek a meg nem érdemelt visszaesésnek elhárítása végett vagyunk kénytelenek feljajdulni és anyagilag károsító, mint önérzetben lesújtó ügyünkkel a mélyen tisztelt Képviselőházhoz fordulni.

Anyagilag és önérzetben vagyunk lesújtva, mivel amíg a méltányosság természetszerűleg azt hozná magával, hogy a bár más munkakörben szolgáló, de egymásának megfelelő képzettséggel bíró s egyaránt fontos szolgálatokat teljesítő tisztviselők egyenlő méltányosságra tarthatnának számot: addig azt tapasztaljuk, hogy mi mindenben és minden alkalommal megrövidítést szenvedünk, pedig más hivatalokhoz viszonyítva egész különleges állást foglalunk el.

A mi állásunknak minősítéshez kötött föltétele szerint mérnök-növendékekül csak műegyetemet végzettek alkalmazhatók, vagy kivételesen főreáliskolai tanfolyam és érettségi vizsgálat alapján mint díjnokok vétetnek fel, kik legalábbis 10 éven át elméletileg és gyakorlatilag képeztetnek, míg mérnökökké léphetnek elő.

Hazánknak minden tekintetben pontos s nemcsak az ország határán belül, hanem a külföld által is elismert s a modern műszaki igényeknek teljesen megfelelő részletes felmérését eszközölve szolgáltatjuk a földadó kivetéséhez szükséges területi adatokat, végezzük a hiteltelekkönyv átalakításának műszaki teendőit, közreműködünk az erdőrendezés, víz- és folyószabályozások, vasúti előmunkálatok földmérési teendőiben, s több hasonló irányban igénybe vett működésünk alapján a legbecsesebb adatokat nyújtjuk a térképészet, hadászat, statisztika s az ide vonatkozó tudományok részére.

Ezen munkálatok előállításához többoldalú képesség, szellemi és testi erő s mindezek mellett roppant kitartás és önmegtartózkodás szükséges. Úgy, hogy nem ismerünk sem állami, sem magántestületet, mely oly nehéz és fáradságos szolgálatot végezne mint mi, kik nyáron kora

reggeltől késő estig 8-16 órát dolgozva, az idő viszontagságainak kitéve, folyvást kint a szabadban kitartó szorgalommal működünk, télen át pedig a munkafeladathoz mérten 6-8 órai munkát végezzük.

Annak bizonyítására, hogy mérnöki hivatásunk magaslatán állunk, bátran hivatkozhatunk a műszaki műveletekben jártas szakférfiak és hivatalok elismerésére, nevezetesen: a kultúrmentőiség, vízszabályozás, vasútépítés, az úrbéri rendezéssel foglalkozó műszaki közegek nyilatkozataira. Egyáltalában pontos felvételeink minden oldalról kitüntető méltatásban részesülnek.

Tehát minden túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy nincs a magyar államnak oly hivatalos testülete, mely annyi szellemi és fizikai munkával és annyi fáradsággal volna összekötve, mint a miénk.

És mi dolgozunk tovább is; testi és szellemi erőnk megfeszítésével szolgáljuk az ügyet, melyhez sorsunkat kötöttük; de legyen, adasék meg az az egyetlen tudatunk, hogy legalább a legilletékesebb helyen is érdem szerinti elismeréssel találkozunk.

Legyen kegyes a mélyen tisztelt Képviselőház magas figyelmére méltatni továbbá azon körülményt, hogy a nagy felelősséggel járó munkálkodás közben a mi életünk folytonos vándorlás, tűzhelyet, állandóságot nem ismerő tévelygés, úgy, hogy szinte hontalanok vagyunk saját hazánkban; nem részesülünk a társadalmi élet előnyeiben, ki vagyunk téve a hely, idő, nyelv és közéleti viszonyok folyton való változásának; évről évre pusztákon, falvakon, havason hanyattatva, a legszigorúbb, sokszor még a legkezdetlegesebb megélhetési viszonyokat sem találjuk fel. Ha gyermekeinket taníttatni kívánjuk – pedig ezt kötelességünknek ismerjük – vagy azokat kell idegenek gondjaira bízni, vagy pedig férj és nő, apa és gyermekek egymástól elszakadva kell hogy legyenek, ami egyéb kellemetlenségek mellett rendkívüli költségekkel s kettős háztartással van egybekötve.

Hivatkoznunk kell továbbá a mi hivatalunkban gyakran előforduló s kártérítéssel nem járó hivatalos költözködésekre s különösen, hogy szorosan előírt 5-600 forintba kerülő hivatalos műszereinket, rajzeszközeinket, sőt az összes

irodai szükségleteket is szerény javadalmazásunkból kell fedeznünk, ami más államhivataloknál nem fordul elő. E kiadásokra továbbá – napidíjkárpótlás fejében – a hat nyári hónapra az évente legalább kétszer, de sőt többször is előforduló költözködésre, bútorrongálásra a törvényjavaslat az eddiginél csekélyebb munkaadalmányt tüntet fel és pedig: a felügyelőknek 500, a főmérnököknek 400, a mérnököknek 320, a mérnöksegédeknek 300 és 280, míg a mérnöknövendékeknek 240 forintot.

Ezen általány még a nyári működésre eső fél napidíjaknak sem felel meg, nemhogy mindazon szükségletek kielégítésére fedezetet nyújtana, melyekre szánva van. De még e munkaadalmányt sem élvezhetjük állandóan, mivel hosszabb betegség, de még egy napi szabadságolás alkalmával is egészen levonatik, bár az említett szükségletek állandó jelleggel bírnak.

Azt sem hallgathatjuk el mélyen tisztelt Képviselőház, hogy a mi hivatalunkban az előléptetési viszonyok szerfelett kedvezőtlenek. Nálunk a részletes felmérésnél 300 tisztviselő közül csak kettő érheti el a VII., tizenegy a VIII. rangosztályt és így 287 tisztviselő a IX. rangosztályon felül nem is juthat. Ha pedig a szóban forgó törvényjavaslat változatlanul életbe lépne: 112 oly mérnök, ki jelenleg a IX. rangosztályban van, a X. rangosztályba ha nem is helyeztetik személyére tényleg vissza, de annak járandóságait nem élvezi s egyáltalában kétséges, hogy e régen kiérdemelt rangosztály járandóságait a visszahelyezettek legnagyobb része 40 évi szolgálaton belül visszanyerheti-e még?

Egyéb indokainkat mellőzván, hódolatul kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat: kegyeskedjék a törvényjavaslatot oda módosítani, hogy a VIII. rangosztályba sorozott tizenegy felügyelő, mint olyan hivatalos ügyés határákörrel, valamint felügyeleti, vezetési és rendelkezési széles jogkörrel bírók a más hivatalfőnökökhez hasonlóan a VII. rangosztályba; az 58 főmérnök a VIII.-dikbe; a 112 mérnök a IX.-dikbe; a 92 mérnöksegéd a X.-dikbe és a 45 mérnöknövendék a XI. rangosztályba soroztassék és pedig a kérdéses díjosztályoknak megfelelő fizetéssel, lakbérille-

téssel, valamint a törvényjavaslatban jelzett munkaátalánnyal.

Ha pedig ez az alázatos kérésünk egyáltalán nem található kegyes meghallgatásra – mi fájó csalódásként hatna reánk –, akkor alázatos tisztelettel kérjük a törvényjavaslatba foglalt állásoknak a mostani rendezésnél azonnal leendő betöltését és az eddigelé élvezett munkaátalányunk a törvényjavaslatban kitüntetett lakbéren felüli meghagyását, mely a felügyelőknél 600, főmérnökök és mérnököknél 530, mérnöksegédnél 300 és növendéknél 240 frtot tesz ki.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

Hódoló tisztelettel előterjesztett kérésünkben s indokolásainkban a lehetőség határain belül maradvánk csak azon igényekre szorítkoztunk, melyekre múltunk és jövőnk jogosít, hivatalos és társadalmi állásunk önérzetes felfogása, hazafias és családi kötelességünknek hű gondozására készletnek.

Az állam saját erejének, fejlődési képességének, jövője biztosításának érdekében cselekszik, midőn intelligens polgárainak számot tevő tagjait a nélkülözéstől, a megélhetés aggodalmaitól megmenti s némi jólét forrásait nyitja meg szellemi munkásai és hű polgárai előtt.

Mi mindeddig az államnak úgyszólván mostohagyermekai voltunk, bár nagy önmegtagadással viseltük az étellel és hivatalunkkal járó terheket, s most, hogy a viszonyok kedvezőbb alakulására nyílik kilátás, fontos munkálkodásunk fejében legyen szabad a régen várt, de fájdalommal mindeddig nélkülözött érdem szerinti megbecsülésre számot tartanunk.

Magunkat és alázatos kérésünket kegyes figyelmébe ajánlottan vagyunk a mélyen tisztelt Képviselőháznak Budapest, 1892. április 25-én legalázatosabb szolgálói, az állandó kataszteri részletes felmérés tisztviselői.

Vozáry Pál kir. mérnök
 Dékány Imre kir. mérnök
 Szimonisz Arnold kir. mérnök
 Németh Béla kir. mérnök
 Wieland Gyula kir. mérnök
 Pillmann József kir. mérnök

491. k. 1892. április 26. -
15
570-46-5
892

A magyar Országgyűlés

mélyen tisztelt

Képviselőházához

Budapestten

**legáltalatosabb kérvénye az állandó
kataszteri felmérés tisztviselőinek**

hogy az állami tisztviselők fizetési-
nek rendezése és javítása kapcsán
méliános érdekek legys figyelembe
vételesejék.

Handwritten signature and text

Mélyen tisztelt Képviselőház!

Üszinte örömmel fogott el bennünket, a kir. kataszteri felmérés tisztviselői, mikor tudomásunkra jutott, hogy az állami tisztviselők fizetésének rendezéséről és javításáról szóló törvényjavaslat a magas Törvényhozás napirendjére került: mine annál figyelemre méltó esettel meg tudnunk, hogy — ha annak bennünket érdeklő részei és előirányzatai valának törvényre — dijazsunk s ezzel anyagi helyzetünk a mostaninál is még kedvezőbbé lesz.

A törvényjavaslatnak az előirányzott módon törvényre való elkészítése esetén még nem érdemel birtoklását, mert hivatalunk kebelében azon tisztviselők, kik már 20 - 30 éven felül szolgálnak, — minthogy az eddig 200 forint fizetési fokozatot a törvényjavaslat 100 forintra kevesebbi, — még vesztelnek azon javaralmi részesedéstől, mely a kor lejáraton átszóló körvelelményekkel és a mindig emelkedő drágasággal szemben már most is elégtelen.

De nemcsak saját, hanem szinte lehetetlennek látszó a törvényjavaslatunk felénk vonatkozó célzata, mivel a kataszteri felmérés személyzetének 7/8 részére rang- vagyis díjazs-osztály alabszálítást helyezi kiállításra. Ugyanis: eddig a kataszteri főnökök és a három osztályba sorozott mérnökök a IX. rangosztályban voltak, a javaslat szerint pedig a főnökök a IX-közlben helyeztettek ugyan, de a mérnökök a X-közlbe helyeztettek; ennek következtében a mérnököknek a X-közl a XI-közlbe, a felmérési nyelvéndékek, kik eddig a XII. díjazsosztályba tartoztak, minthogy a javaslat csak tizenegy rangosztályt költöztet, teljesen díjazsosztályon kívüli maradtak a mérnöki díjazsosztályok egyrész, kik pedig a felmérésnél a más hivatalokban alkalmazott egykoronok helyét foglalják el.

Nem hanyatlantunk tehát szemre azon szomorú kiállítás előtt, midőn a házasság vált fizetésjavítás rangosztályunk élvezését vonja maga után. Eddiglegé ki voltunk zárva a rangosztálytól járó napdíj élvezésből, most pedig évről-évre az évi fizetésünk és kiegészítő rangosztályunk lesüllyesztése vételeit kertho, hogy az ahhoz mért fizetéshez ne juthassunk.

Ennek a még nem érdemelt visszaszámlás elhárítása végett vagyunk kénytelenek felhívni és arra kérésig károsító mint öntérzéken lejáró ügyünkkel a mélyen tisztelt Képviselőházhoz fordulni.

Anyagilag és öntérzéken végünk lejárta, mivel a míg a mellátarosság törvényesítésénél az az hozza magával, hogy a bar más munkakörben szolgáló, de egyrészünk megfelelő képzettséggel bíró a egyrészünk fontos szolgálatokat teljesítő tisztviselők egyrészük mellátarosságra tartozhatának számot: addig azt tapasztaljuk, hogy mi mindenképpen és minden alkalommal meggyőződésünk, pedig más hivatalokhoz viszonyítva, egész különleges állást foglalunk el.

A mi állásunkat minőségileg kétféle állás szerint mérnök-nyelvéndékeké csak megfigyeléssel végző alkalmazottaké, vagy kivételesen főnökökkel tanfolyam és felkészítő vizsgálat alapján mint díjazsok vételek fel, kik legalább is 10 éven át emelkedéssel és egykoronál megkérdetnek, míg mérnökökkel lépniük elő.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. cs. 46.

A felmérési tisztviselők magasabb rangosztályba sorolásról szóló kérvénye (1892)

■ A szombathelyi Postapalota (Kossuth u. 18.) mellett álló, az akkori Forró utca 84., a mai Kossuth u. 20. alatt található, 1863–1864-ben épült egyemeletes ház helyén állt Dobrovics Győző szülőháza, amely omladozó, régi épület volt, amelyet alapjáig lebontottak az új ház építésekor

Dobrovics a kataszteri felmérés kötelékébe 1880. szeptember 15-én lépett be. A *Magyarország tiszti cím- és névtára* 1884-től említi őt mint segédmérnököt, aki Vácon a 7. felmérési felügyelőségénél teljesített szolgálatot 1886-ig. Egy évvel később a háromszög-méreti számító hivatalhoz került Budapestre még mindig mérnöksegédként. 1888-ban az előírt vizsgát sikerrel teljesítette és „jól képesítettnek találtatott”. 1891-ben előléptették I. osztályú háromszögelő mérnöksegéddé, 1893-ban mérnökké, 1901-től pedig háromszögelő főmérnökké. Ugyanebben az évben a Belügyminisztérium utasítására a gyakori határvillongások és a korábbi elavult módszerek javítása miatt sort került a magyar–román határ rendezésére. A munkálatok elvégzését Mikó Bálint főispán (1840–1919), királyi biztos vezette, aki mellé Dobrovics Győzőt

osztották be műszaki főelőadóként. A háromszögelő mérnök munkája elismerésül megkapta az uralkodótól a Ferenc József-rend lovagkeresztjét, három évvel később pedig – Launé Ede (*1845) nyugdíjazását követően – kinevezték a háromszögelő hivatal élére. 1910-ben megkapta a műszaki főtanácsosi kinevezést, és ugyanebben az évben sor került a magyar–román határ felülvizsgálatára is, amelyre a Belügyminisztérium kormánybiztosi minőségben ismét Dobrovicsot kérte fel. A munkálatok befejeztével érdemeire való tekintettel Ferenc József magyar nemességet adományozott neki, majd 1917-ben felmérési központi felügyelővé léptette elő. A mérnök szakmai pályája csúcsára ért, amikor 1916-tól (más források szerint 1914-től) a Pénzügyminisztérium XVIII. ügyosztályán dolgozott, amely az országos kataszteri felmérés és az

választmányának 699. rendes ülése. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye (= MMÉK)*, 65. (1931) 49–50:332.; *Budapesti Cím- és Lakásjegyzék*, 1900–1901:859.; 1901–1902:889.; 1902–1903:926.; 1903–1904:961.; 1904–1905:1002.; 1905–1906:1027.; 1906–1907:1033.; 1907–1908:1073.; 1908:1127.; 1909:1178.; 1910:1178.; 1911:1235.; 1912:1314.; 1913:1372.; 1914:1408.; 1916:1426.; 1922–1923:2/229.; 1928:2/145.; Dobrovics József születési, valamint Dobrovics Károly születési és házassági anyakönyvi kivonata, továbbá Bolgár Margit halotti anyakönyvi kivonata megtalálható: <https://familysearch.org>.

Sor-szám	A tanuló neve és születésének kelte	Hazája, születés-helye, laka	Atyjának vagy gyámnokának neve, állapota és lakhelye	Ösztöndíjas-e, tandíjmentes vagy fizető-e?	Vallása.
5.	Dobrovics Győző szül. 1855 július 22.	Magyarország Vas megye Sombathely	Atyj: Ferencz mész- nök Sombathely.	ösztöndíjas fizető	R. C.
Tantárgyak	Időszakok				Észrevételek.
	I.	II.	III.	IV.	
Tanulmányi előmenetel					
Hittan	1	1	1		I.
Magyar nyelv . .	1	1	1		
Latin nyelv . .	2	2	2		
Görög nyelv . .	1	2	1		
Német nyelv . .	1	2	2		
Földrajz	—	—	—		II.
Történelem . . .	1	1	1		
Természetrajz . .	—	—	—		
Mennyiségtan . .	1	1	1		
Természettan . .	1	1	1		
Vegytan	—	—	—		III.
Bölcsészet . . .	2	2	2		
Rajz					
Testgyakorlat . .					
Szépírás					
Ének					IV.
Franciáanyelv	1	1	1	1	Érettégi vizsgálatot tett s
Rajz	1	1	1	1	Kitünőenlével érettséggel nyilatkozott.
Irásbeli dolgozatainak külalakja	virata	virata	virata		
Az igazolatlan elmulasztott tanórák száma	—	—	—		
Az igazolt elmulasztott tanórák száma .	7	—	25		
Szorgalma	enyvedés enyvedés enyvedés				
Magaviselete . . .	példás példás diszkrét.				
Az általános sorozat .					

állami nyomda ügyeiért volt felelős. 1920-ban innen vonult nyugdíjba.³

Dobrovics Győző munkájával felettesei is elégedettek voltak. Erről tanúskodnak a *Régi szolgálati és minősítési táblázat* 1902. évi bejegyzései is, amelyek szerint a mérnök a hálózatszámításnál ügyes, pontos, a háromszögméreti hálózat kijelölésénél célszerű és óvatos, a háromszögelési vázlatok szerkesztésénél tiszta és célszerű, kézikönyvszerkesztésnél rendes, a háromszögelési munkálatok végleges összeállításánál pedig szintén jól alkalmazható munkaerő volt. Személyisége a hivatali minősítés alapján: nyugodt kedélyű, előjárói felé illedelmes, hivatali társai irányában barátságos és oktató, alárendeltjei felé szabályszerű, míg a lakosság irányában egyetértő volt, anyagi háttérét illetően pedig megállapították, hogy jó gazda, nincs kártyaadóssága és nem veszekedő jellem.⁴

Dobrovics a kataszteri szervezetet érintő szociális ügyekből is kivette a részét. 1895-ben a *Kataszteri Közlöny* hasábjain a 9. felmérési felügyelőség nevében nyílt felhívást intézett hivatali kollégáihoz egy segélyegylet felállítása ügyében. A szóban forgó szervezet az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus és Segélyegylete, amelynek létrehozását követően közgyűlési tagja lett.⁵ A források szerint 1901–1920 között a Magyar Mérnök- és Építészegylet Geodéziai szakosztályának is tagja volt, az évente összehívott üléseken jegyzői és elnöki feladatokat egyaránt ellátott. 1906-ban

kiállt a kataszteri felmérési tisztviselők fizetési osztályának arányos beosztásáért, ezért, valamint a hivatalban dolgozók szellemi színvonalának emelése érdekében segített a tisztikarnak megfogalmazni és eljuttatni a témával kapcsolatban egy levelet Wekerle Sándor miniszterelnökhöz, akkor egyúttal pénzügyminiszterhez. Amikor az uralkodó 1910-ben a műszaki főtanácsosi címet adományozta neki, az esemény alkalmából a tisztikar társas vacsorát szervezett Dobrovics tiszteletére Budapesten az Andrassy úti Bokros-féle vendéglő első emeleti különtermében. Az eseményen 80 felmérési tisztviselő vett részt, köztük Antalffy Andor és Szikszay Elek pénzügyi főtanácsosok. Ebből is látszik, hogy a szakmáért tett áldozatvállalásai révén nagy népszerűségnek örvendett kollégái körében.⁶

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára által őrzött kataszteri gyűjteményben is fellelhető Dobrovics Győző munkásságának néhány darabja, nevéhez köthető Salköveskút vázrajzának, határleírásának, területszámítási és összeadási jegyzőkönyvének elkészítése, Meszlen község 1882–1883. évi kataszteri telekkönyvének és vázrajzának szerkesztése, Salfa 1881–1882. évi határleírása, Söpte 1882. évi vázrajza és kataszteri térképe, valamint Vassurány kataszteri telekkönyvének függelék-része és Nemespécse 1881-ben készült területszámítási és összeadási jegyzőkönyve.⁷

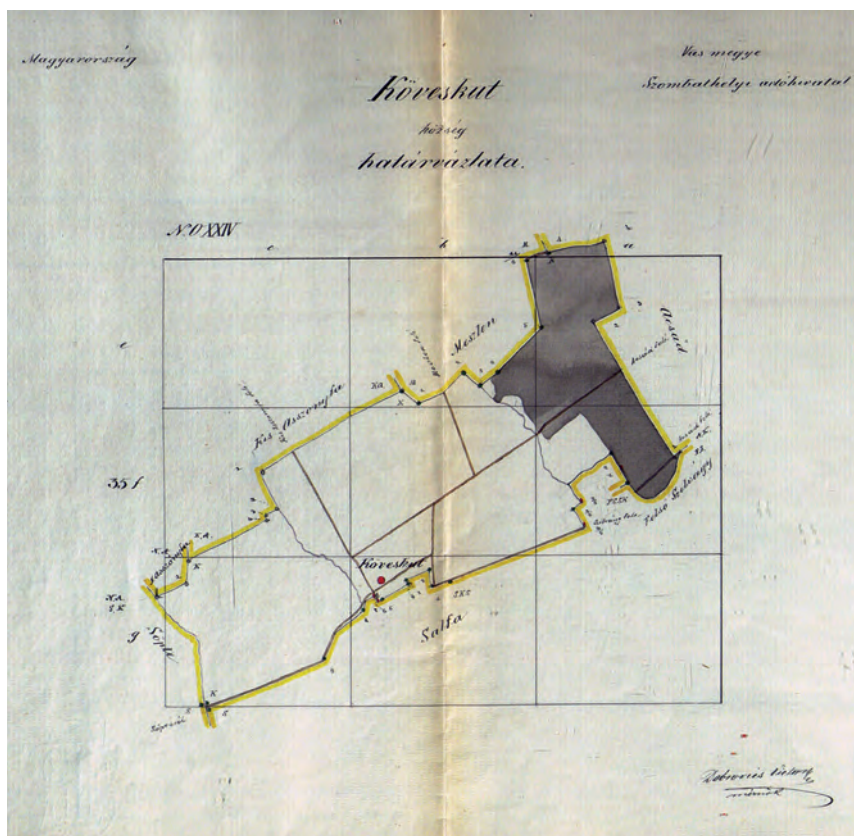
3 MNL OL, S 92 No. 25/2. Régi szolgálati és minősítési táblázatok; *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1884:158.; 1886:193.; 1887:192.; 1888:237.; 1889:238.; 1890:205.; 1891:205. 1892:211.; 1893:211.; 1894:217.; 1895:217.; 1896:248.; 1897:295.; 1898:318.; 1899:337.; 1900:320.; 1901:324., 1902:61.; 1902:57.; 1902:334.; 1903:57.; 1903:330.; 1904:32.; 1904:172.; 1905:184.; 1906:195.; 1907:196.; 1908:198.; 1909:207.; 1910:214.; 1911:216.; 1912:219.; 1913:227.; 1914:233.; 1915:42.; 1917:56.; Személyi hírek. *KK*, 9. (1900) 6:114.; Kiténtetések. *KK*, 10. (1901) 6:125.; Vegyesek. *KK*, 12. (1903) 9:180.; Vegyesek. *KK*, 19. (1910) 3:91–92., 5:142.; A magyar–román határ rendezése. *KK*, 23. (1914) 1:28–31.; KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok*. 11. Bp., 1932. 307.; Kinevezések. *MMÉK*, 45. (1911) 9:144.; Vegyesek. *MMÉK*, 51. (1917) 43:386.; Személyi hírek. *KK*, 26. (1917) 9–10:188. *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1916:212.; 1917:219.; 1918:161.; Megemlékezés az Állami Földmérés elhunyt tagjairól. *Geodéziai Közlöny*, 8. (1932) 1–4:1.

4 MNL OL, S 92 No. 25/2.

5 ZÁVOCZKI ADRIENN: Az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegylete. *Catastrum*, 3. (2016) 1:35–41.

6 Felhívás. *KK*, 4. (1895) 3:10–11. *KK*, 19. (1910) 3:86. Vegyesek. *KK*, 15. (1906) 7:183.; *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1884:158.; 1886:193.; 1887:192.; 1888:237.; 1889:238.; 1890:205.; 1891:205.; 1901:950.; 1902:994.; 1903:995.; 1904:531.; 1905:572.; 1906:598.; 1907:614.; 1908:629.; 1909:656.; 1910:695.; MNL OL, S 92 No. 25/2.; Dobrovics Győző kiténtetése. *KK*, 19. (1910) 3:90–92.; Egyesületi közlemények. *MMÉK*, 47. (1913) 5:90.; Egyesületi közlemények. *MMÉK*, 48. (1914) 1:16.; Vegyesek. *MMÉK*, 51. (1917) 32:297.; Egyleti közlemények. *MMÉK*, 52. (1918) 13:108.; Egyleti közlemények. *MMÉK*, 54. (1920) 12–14:66.; A Magyar Mérnök- és Építész Egylet választmányának 699. rendes ülése. *MMÉK*, 65. (1931) 49–50:332.

7 MNL OL S Kataszteri gyűjtemény S 79 Iratok (= S 79) - No. 1219/6, 8, 10.; –No. 1230/2, 7.; No. 1306/9-10.; No. 1318/7.; No. 1350/2.; No. 1629/4. MNL OL, S Kataszteri gyűjtemény S 78 Térképek (= S 78) - 272. téka – Söpte – 13-22. Söpte kataszteri térképe.

■ Salköveskút határvázlata, 1882 (MNL OL S 79 No. 1219/1.)

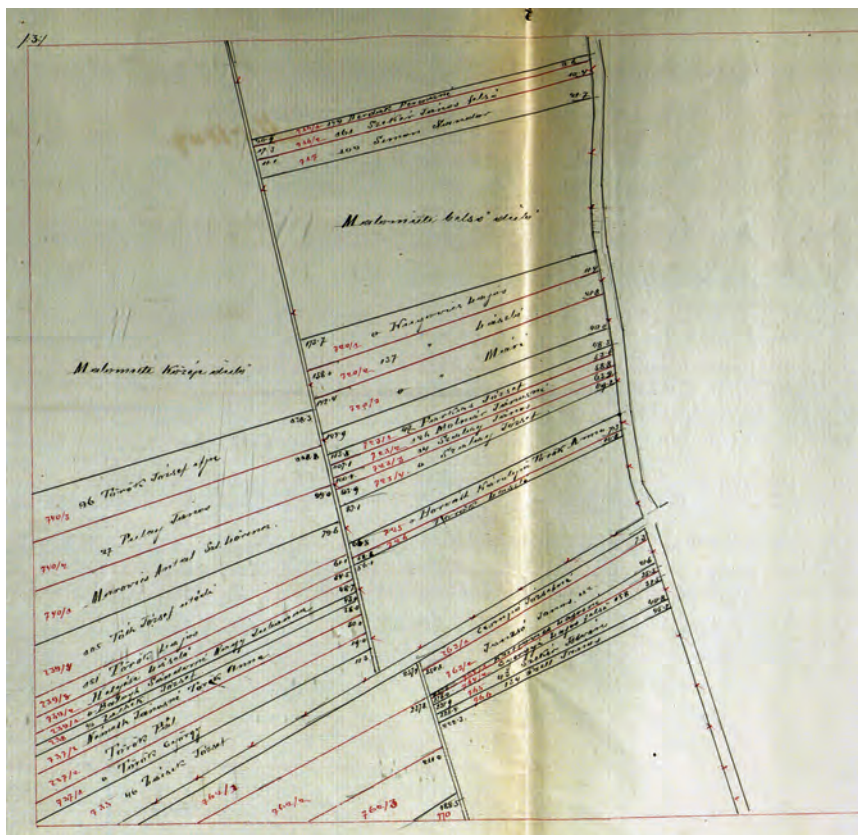
A Kataszteri Közlöny élén (1894–1902)

Dobrovics Győző 1894-ben lett a *Kataszteri Közlöny* társszerkesztője a leköszönő Berczeli István kataszteri mérnök helyett. Ekkor a felelős szerkesztő és kiadótulajdonos Székely Ferenc mérnök volt. Két évvel később a háromszögelő mérnök a lap 5. évfolyamát – amelynek első számában publikálta a folyóirat vezetésére vonatkozó *Irányelvek*⁸ című munkáját – már Gánóczy Sándorral és Spinner Györggyel együtt jelentette meg. 1897-től kezdve a közlöny címlapján szerkesztőként már csak Dobrovics neve jelenik meg, a kiadó azonban Spinner György háromszögelő mérnök. A helyzet 1898-tól változik meg. Innentől egészen 1902-ig Dobrovics egyedül szerkeszti és adja ki a szaklapot, ugyanakkor 1900-ban visszatér a folyóirathoz főmunkatársként Gánóczy Sándor is, aki majd három évvel később a lap megszűnésig szintén egyedül vállalta a szerkesztői és kiadói tevékeny-

séget. A *Kataszteri Közlöny* élén bár sokan megfordultak, de csupán egy háromszögelő mérnököt találunk vezetői pozícióban a lapnál, Dobrovicsot.

A háromszögelő mérnök számos, a *Kataszteri Közlöny* hasábjain megjelent cikke közül kiemelendő az *Irányelvek* című munkája, mert ezt már mint a lap szerkesztője fogalmazta meg és a korábbi vezetéshez képest újdonságként ható elképzeléseket írt le. Úgy vélte, hogy különös hangsúlyt kell fektetni a műszaki kérdések gyakorlati szempontból való megtárgyalására, az erdészet műszaki feladataira, a városok felmérésével és rendezésével kapcsolatos műszaki feladatokra, valamint a birtokrendezés kérdéseire. Szerinte a szaklap feladata nem annyira az elmélet művelése, mint inkább az elvek gyakorlati életben való alkalmazására való felhívás és annak nyilvántartása, hogy az elméletek hol és mennyire vethetők be terepen. Ennek kapcsán kérte a kartársakat, hogy minél több érdekesebb gyakorlati esetet publikáljanak a közlönyben,

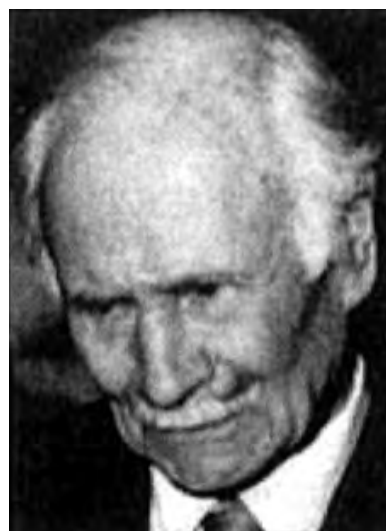
8 Irányelvek. KK, 5. (1896) 1:1–4.

■ Meszlen vázrajza, 1882 (MNL OL, S 79 No. 1230/7.)

mivel lehetséges, hogy az egyes megoldásokat a felmérés más területein is fel lehet használni. Mindemellett persze fontosnak tartotta „a földmérői és nyilvántartói testület szellemi és anyagi érdekeinek” való képviselését is, amelyekre szintén nagy erőfeszítéseket tett, ezt bizonyítja például a Wekerle Sándorhoz eljuttatott, a felmérési tisztviselők által írt levél (1906). Külön kiemelte, hogy nem az egyes emberek érdekeit, hanem az általános érdekeket karolta fel, azért, hogy a jövőben, pl. amikor napirendre kerül az országgyűlésen az 1893. évi – a tisztviselők fizetéséről szóló – IV. törvénycikk módosítása, kész anyagot tehessenek le a miniszterek elé, amellyel a fizetésemelést meg tudják indokolni. Programjának végén utalást tett arra, hogy elindult 1895-ben egy olyan kezdeményezés, amely nem igényelt törvényhozási aktust, vagyis megalakult későbbi nevén az Országos

Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegylete, amely a felmérésben dolgozók családjának megsegítését tűzte ki célul.⁹

■ Dobrovics Győző idős korában

9 Irányelvek. KK, 5. (1896) 1:1–4.; Előfizetési felhívás a „Kataszteri Közlöny” 1896-ik évfolyamára. KK, 5. (1896) 1:1.; A kataszteri felmérés ügyét az országgyűlés a kiegyezéstől kezdve több ízben is napirendre tűzte. A témáról részletesen I.: SCHMIDT ANIKÓ: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. *Catastrum*, 2. (2015) 1:19–24., 2:9–21., 3:46–59. Az állami tisztviselők fizetésének rendezése kapcsán a felmérési tisztviselők kérvényét I.: REISZ T. CSABA: A felmérési tisztviselők kérvénye magasabb rangosztályba sorolásukról (1892). *Catastrum*, 3. (2016) 2:35–45.

VII. évfolyam I. sz.

Megjelenik minden hó 16-án.

Budapest, 1898. január 16.

KATASZTERI KÖZLÖNY

SZAKLAP

a kataszter, telekkönyvi betétszerkesztés, birtokrendezés és ártérfejlés köréből.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I. Vár, Verőöczy-u. 17. tva a lapot illető minden köz- lemény, valamint előfizetési pénz- zek is küldendők. <i>Késziratok vissza nem adatnak.</i>	Felelős szerkesztő és kiadó: DOBROVICS VIKTOR kir. háromszöglető-mérnök.	Előfizetési árak: 1 évre 4 ft 1/2 » 2 » 1/4 » 1 »
---	---	---

Előszó.

Az új évben az eddigi szerkesztési dolgok mellé a kiadói teendők és felelősség is a szerkesztőre hárultak, Spinner Gy. a laptól teljesen visszavonulván. Mikor neki e helyütt köszönetet mondanánk, hogy lehetővé tette annak idején a lapnak szerkesztőségünkbe történt átvételét az anyagi felelősség elvállalása által, most, mikor a nyilvános szereplés és előfizetőgyűjtés fáradtságos és kevésbé hálás munkáját. megunva, visszavonul, kísérje a legjobb kívánság.

Ezen alkalom kapcsán nem akarom t. előfizetőinket a lap belügyeivel mulattatni, sem sopánkodással részvételet keltetni.

Előfizetési felhívásunkban kifejezett reményünk, hogy t. előfizetőink cserben nem hagynak, nem volt hiu remény és ez bátorságot ad nekünk arra, hogy a megkezdett irányban haladjunk tovább is, követve azon elveket, melyeket már két évforduló alkalmával is kifejtteni szerencsénk volt és melyeket éppen azért itt ismételni nem akarunk.

De annyival is inkább kötelességünknek tartjuk e helyütt is köszönetünket mondani azon igen tisztelt

■ Az 1898. évi *Kataszteri Közlöny* címlapja. A kiadó és szerkesztő egy személyben Dobrovics Győző. *Kataszteri Közlöny*, 7. (1898) 1:1.

Irányelvek.

Előfizetési felhívásunkban röviden már jeleztük azon irányelveket, melyek bennünket lapunk szerkesztésénél vezérelni fognak. Az előfizetési felhívás keretében azonban nem lehet nagyon részletes programot adni, a miért is pótoljuk az ott elmulasztottat most, az első számban, a mely a mi szerkesztésünkben megjelenik.

Első sorban lapunk feladatául azt tüztük ki, hogy általában felöleljünk minden a földmérésre vonatkozó műszaki kérdést. Nem tartjuk magunkat annyira elbizakodottnak, hogy azt mernők ígérni, hogy a geodäsia terén talán korszakot alkotó felfedezésekkel szolgálhatnánk. A mi feladatunk nem annyira az elmélet művelése, mint inkább az arra hivatottak által hirdetett elveknek a gyakorlati életben való megvalósítása, illetőleg folytonos nyilvántartása annak, hogy a megállapított elméletek hol és mennyiben alkalmazhatók a gyakorlati életben; lehetőleg felkeressük és közöljük az olyan dolgokat, melyeknek kartársaink a gyakorlatban hasznát vehetik és figyelennel fogjuk kísérni a geodäsia terén feltünő új eszméket, hogy a mennyiben azok életre valók, az elméletből a gyakorlatba is átmenjenek.

Ezen szempontból igen szívesen vennénk, ha kartársaink bennünket érdekesebb gyakorlati esetek közlésével felkeresnének, a mely esetek megoldási módja talán más esetekben is haszonnal volna alkalmazható, vagy pedig ha felhasználják lapunkat kétes vagy nehézségekkel járó esetek megbeszélésére, magunk részéről készeknek nyilatkozván bármely szakunkba tartozó kérdésre kimerítő választ adni. A mi nem telik a szerkesztői bölcsességből, majd kitelik mások tudásából. Nem fogjuk kimélni a fáradságot, minden dolognak a végére járni.

És e tekintetben szívesen rendelkezésére állunk ösz-

TAKÁCS KRISZTIÁN–BRAUNMÜLLER PÉTER

Változások a fentrol.hu digitális légifelvétel archívumban

A *Catastrum* 2. (2015) 4. számában a *Fentrol.hu – a digitális légifelvétel archívum* cikkünkben részletesen bemutattuk a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI) Digitális légifelvétel archívum online szolgáltatása (DLA) projekt során elvégzett feladatokat és azok eredményeit. A 2014. június 30-án zárult EKOP-projekt részeként a FÖMI Légifilmtárban található összes – közel félmillió – filmkocka földrajzi elhelyezkedését meghatároztuk. Ezenkívül az 1959 és 2006 közötti időszakot tartalmazó filmtárból megtörtént a legveszélyeztetettebb 61 800 darab légifelvétel digitalizálása és ezek közzététele a fentrol.hu online digitális archívumban. A projekt befejezése óta félévente átlagosan 10 000 légifelvétellel bővül az archívum, de a fentrol.hu tartalmában, megjelenésében és funkciójában is jelentősen változott.

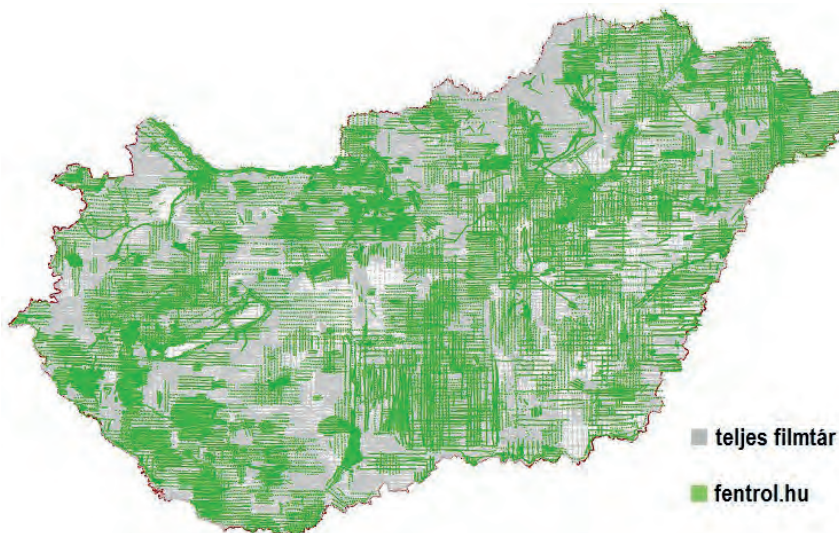
Színes légifelvételek

A folyamatos digitalizálásnak köszönhetően a fentrol.hu-n keresztül már mintegy 104 000 légifelvétel böngészhető és tölthető le ingyenesen. Az online elérhető, valamint a filmtárban

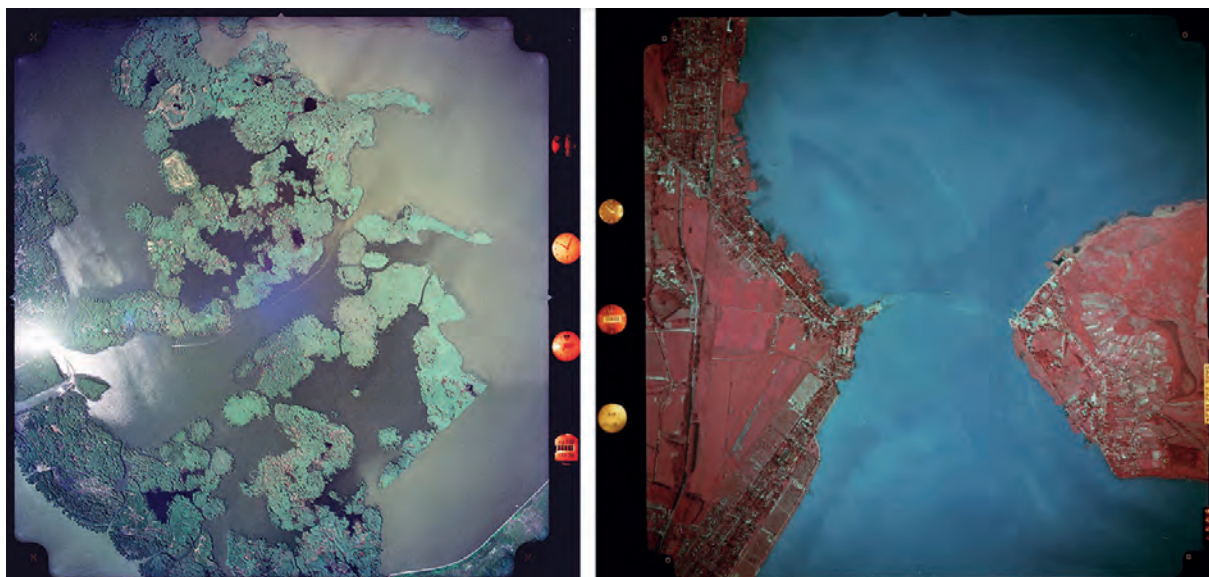
található összes felvétel elhelyezkedését az 1. ábra mutatja. A korábbiakkal ellentétben 2015 második félévétől nemcsak fekete-fehér negatívok, hanem színes felvételek is sorra kerültek. A képek digitalizálásának sorrendjét nem földrajzi helyük, korábbi titkosságuk vagy felbontásuk alapján, hanem fizikai állapotuk szerint határozzuk meg, mivel elsődleges célunk a legveszélyeztetettebb felvételek megőrzése. Az archívumban található, több évtizede készült színes felvételek minőségének romlása sokkal szembetűnőbb, mint a fekete-fehér képek esetében, mivel a többféle fényérzékeny réteg bomlása nem egy időben történik. A digitális archívumba feltöltött színes felvételek jelentős része a Dunántúlon készült, a Velencei-tó és a Bakony környékén. Vác térségéről készült színes infraképeket is digitalizáltunk. Ezekre példákat a 2. ábra mutat.

Titkosított légifelvételek digitalizálása

A fentrol.hu-n elérhető légifelvételek jelentős részén látható kitakarás, maszkolás, annak ellenére is, hogy 2012-ben a légifelvételek mi-

■ 1. ábra - A fentrol.hu-n és a FÖMI Légifilmtárban található felvételek

■ 2. ábra - A Velencei-tó színes felvételen 1975-ben (bal), a Tihanyi-szoros infrafelvételen 1984-ben (jobb)

nősítését a Magyar Honvédség felülvizsgálta és így – csaknem az összes – korábban titkosított felvétel is szabadon hozzáférhetővé vált.

A „titkosítás” címkével megjelölt felvételeket olyan technikával titkosították, ami nem teszi lehetővé a maszkolt területekről származó információk visszaállítását. Az '50-es és '60-as években gyakran előfordult a titkosítandó területen a negatívról a teljes emulzió lekaparása, ezek a területek az online archívumban fekete foltként jelennek meg, erre példát a 3. ábra mutat.

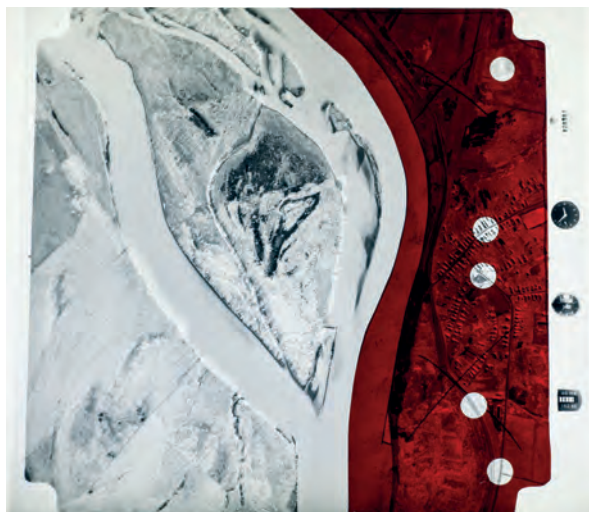
A '60-as évek után jellemzően a titkosítandó terület letakarását alkalmazták a kikaparás helyett. Az eredeti negatívokról másodnegatívokat készítettek, és csak ezeket a maszkolt verziókat adták át a megrendelőnek. Ezeknek a légifelvételeknek a minősége nagyon változó, sokszor jelentősen eltérnek az adott film többi képkockáinak felbontásától, színárnyalataitól. Mivel a maszkolt, eredeti képkockák nagy részét megsemmisítették, ezért sok esetben csak a másodnegatívokat tudtuk beszkenyelni és feltölteni a fentrol.hu archívumba.

Szerencsére az 1978 után – sötétvörös – ulánó fóliával maszkolt légifelvételek jelentős részének az eredeti példányai is megmaradtak (4. ábra). Ezekről a képekről szkennelés előtt eltávolítottuk a maszkokat és így láthatóvá váltak a titkosított területek.

A titkosítási technikák változása miatt lehetséges az, hogy míg egyes képeken akár éppen a

■ 3. ábra - Kikaparással titkosított légifelvétel negatívja

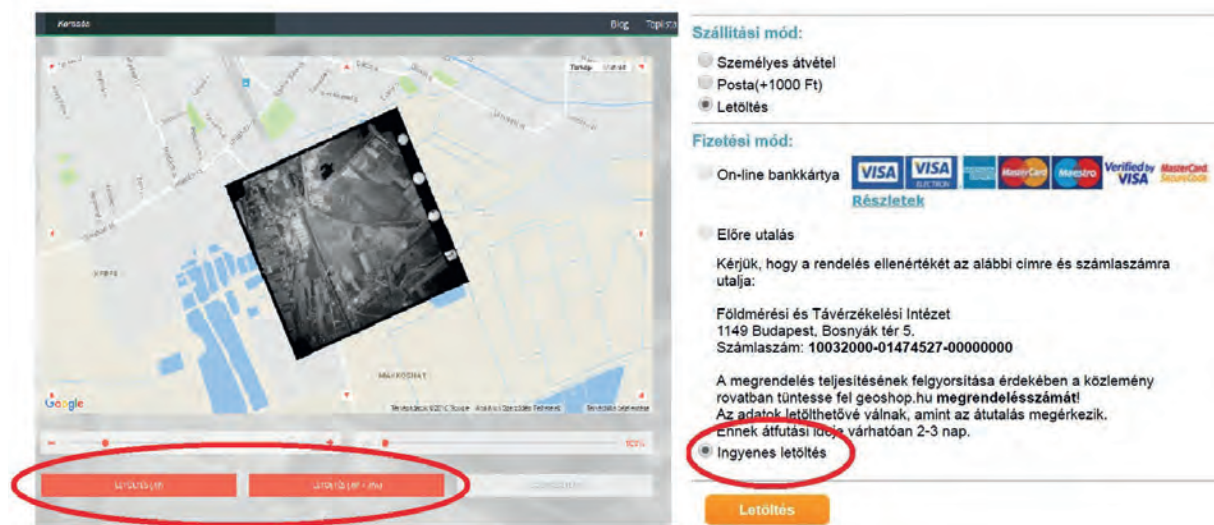
■ 4. ábra - Ulánó fóliával maszkolt légifelvétel negatívja

felszálláshoz készülő szovjet katonai repülőgépek és bunkereik kitakarás nélkül, jól felismerhetően látszódnak, addig más légifelvételeken egész lőterek, laktanyák ki vannak maszkolva, ezzel „láthatatlanná” téve.

Légifelvételek letöltése

A fentrol.hu leghasznosabb funkcionális változása, hogy egyszerűsödött a teljes felbontású légifelvételek és az elhelyezkedésüket meghatározó tfw fájlok letöltése. Ezt korábban is ingyenesen

tehették meg a felhasználók, de csak egy 0 Ft-os átutaláson keresztül juthattak hozzá az igényelt légifelvételhez. Erre most már nincs szükség, a geoshop.hu-n keresztül azonnal megkaphatják a képek letöltéséhez szükséges linkeket. A letöltött felvételek felhasználását megkönnyítendő, az érdeklődők a teljes felbontású kép mellett egy tömörített png kiterjesztésű fájlt is letölthetnek az adott légifelvételről. Ezek könnyebben kezelhetők és ellentétben a teljes felbontású, 40–130 MB méretű képekkel, szinte valamennyi képkezelő programmal gyorsan megnyithatóak.

■ 5. ábra - Légifelvétel-letöltés indítása a fentrol.hu-n (bal) és átvétele a geoshop.hu-n (jobb)

Változások a megjelenítésben

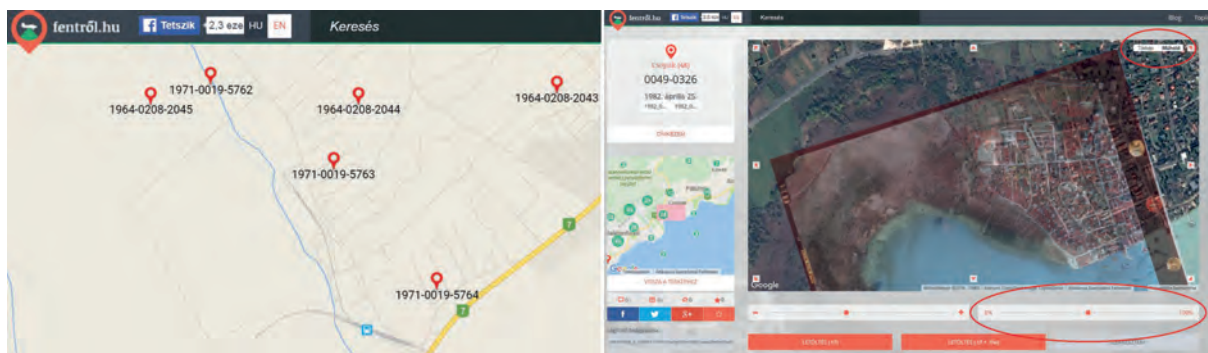
A kezdőoldalon a képek böngészését hivatott megkönnyíteni az a változás, hogy bizonyos nagyítási szint után a képközéppontokat jelölő pinek alatt megtalálhatók az egyes légifelvételek képszámai. A számsor első két tagja a filmszámot, az utolsó 4 számjegy pedig a kép filmen belüli sorszámát jelenti. Ez a funkció lehetővé teszi a képek évszámok szerinti és filmenkénti térképen való keresését külön szűrő használata nélkül.

Megjegyezzük, hogy néhány esetben a filmszámban lévő évszám nem egyezik meg a készítés idejével, hanem egy évvel korábbi, mivel a repülési terveket és ennek megfelelően a filmszámokat több hónappal a repülések előtt osztották ki.

A fentiekben túl sikerült még néhány zavaró tényezőt kijavítanunk az oldalon. Az egyes légifelvételekhez fűzött megjegyzésekhez kapcsolódó annotációs négyzetek bizonyos esetekben blokkolhatták a böngészést. Most már az annotált képrészleteken belülré kattintva is lehet mozgatni (panolni) a képeket.

További újdonságok

Korábban a felvételek helyzete csak térképen volt megtekinthető és csak a képszerkesztés során lehetett áttetszővé tenni a légifelvételeket. 2016 nyara óta a Google műholdfelvételeit is lehet használni a képek keresésének háttéréként, valamint a légifelvételek egyedi oldalán a felvételeket átlátszóvá is lehet tenni. Így sokkal könnyebben és látványosabban nyomon lehet

■ 6. ábra - Képszámok megjelenítése keresőnézetben (bal) és műholdas háttér (jobb)

követni az egyes területek időbeli változását az archívumban található felvétel és a jelen állapot összehasonlításával. Ezzel párhuzamosan megtörtént a nagyobb képernyőfelbontásokhoz igazított nézetek beállítása is.

A felhasználók által szerkeszthetővé váltak a saját megjegyzéseik, annotációik egy adott időintervallumon belül. Az oldal aktuális tartalmi változásaira, újdonságaira pedig diszkrét beúszó menü segítségével hívjuk fel a felhasználók figyelmét.

Távolabbi terveink között szerepel a georeferálás fi nomítása, referenciapontokkal való illesztés megvalósítása.

Pontgyűjtő játékok

2015 őszén és 2016 tavaszán is pontgyűjtő játékot hirdettünk, amelyben az 500 pontnál többet gyűjtő játékosok ajándécsomagot kaptak, az 1000 pont felett gyűjtők pedig emellett egy személyes műhelylátogatáson is részt vehettek, ahol megtekinthették a közel félmillió archív képkockát őrző Légifilmtár, valamint meg-

ismerkedhettek a felvételek digitalizálásának folyamatával is. Pontokat a képek szerkesztéséért lehet kapni, azok helyreigazításának nehézségi foka vagy a kép elhelyezkedése bizonytalanságának függvényében a szerkesztésért 1-10 pontot. A pontgyűjtő játékok ideje alatt a képszerkesztők száma megnő, és a georeferált képek száma ugrásszerűen megnő. Ezeknek is köszönhetően a fentrol.hu-n elérhető archívum majdnem 20%-ának helyreigazítása megtörtént, amelynek negyedét (3906 darabot) a tavaszi játék két hónapos időtartama alatt igazították helyre. (Ennek több mint a felét a nyertes játékosok.)

Ehhez kapcsolódó újdonság, hogy megszűnt az oldalra bejelentkezés és képszerkesztés időkorlátja, így bármeddig bejelentkezve maradhatunk és szerkeszthetünk egy adott légifelvételt, ami a georeferálás pontosabb elvégzését teszi lehetővé. Ennek elsősorban a több pontot érő felvételek esetén van jelentősége.

A fentrol.blog.hu oldalra kattintva még több érdekességet olvashatnak a légifelvételekről és azok felhasználási lehetőségeiről.

kozhattam először a családi nyaraláshoz, de számomra egy-két nap után – nagyapám tragikus elhunya és az azt követő komor teendők miatt – a nyaralás véget is ért, édesanyám hazavitt.

Nagyanyám, Rössler Mária (1871–1945) egy nagyméretű, kétszemélyes, gránitmintás síremléket emeltetett, hatalmas, két méternél magasabb kereszttel a férje és a maga számára. A közelgő háború miatt a gondtalan nyaralások kora is lezárult. Bátyám 12 évesen egyedül még kiutazott betegeskedő nagyanyjához, de a határállomáson a magyar címeres diáksapkáját elkobozták és a szeme láttára kályhába dobták. 1944 nyarán édesapámnak még sikerült kiutaznia anyjához, de a háború végén már teljes hírzárlat lépett életbe. Betegeskedő nagyanyám annyira magára maradt, hogy a faluban lévő orsolyita apácák vették gondozásba. 1945 tavaszán megjelent nálunk egy fiatalember Pozsonyból. Elmondta, hogy a városban az a hír járta, hogy Budapestet annyira lerombolták, hogy családunk biztosan nem élhette túl az ostromot. Ennek a hírnek hallatán nagyanyám szívrohamot kapott, amit nem is élt túl.

Nagyfiúvá válásom éveiben számtalanszor került szóba Tata – ahogy nagyapámat nevezték –, mindig a leszerethetőbb képet rajzolva róla számomra. Éveken át érlelődött bennem a késztetés, hogy a csak hallomásban élő, ismeretlen nagyszüleimnek legalább kihűlt nyomait felkutassam. Huszonöt év telt el, amíg jómagam már családos, autóval is rendelkező önálló emberként lehetőséget kaptam, hogy a kutatás minden feltételével rendelkezhessem. A legutolsó, de legfontosabb feltétel a határok átlépésének lehetősége volt. A 60-as évek végétől, esetenkénti engedéllyel, megnyílt a lehetőség egyes szocialista országokba való utazásra – legelőször Csehszlovákiába –, családdal is. Első adandó alkalommal éltünk is a lehetőséggel. A „baráti szomszédos” utakon olyan ritka volt a magyar rendszámú autó, no meg a forgalom is, hogy minden egyes szembejövő kocsiból és az út mentén gyaloglóktól vagy tapsban, vagy bántó gesztusokban részesültünk.

Eljutottunk végre a „Podunajské Biskupice” táblához, ami Püspöki akkori neve volt. Ma már Bratislava szlovák főváros egyik kerületét

■ A Gánóczy házaspár síremléke 1970-ben, az unoka és gyermekei első látogatása alkalmával

jelenti. Találomra megálltunk egy utcában, ahol mindjárt körülvett bennünket néhány helybéli magyar lakos. Legnagyobb megdöbbenésünkre, a temető utáni érdeklődésünkre elmondták, hogy a város terjeszkedése során a temetőt szanálták. Szerencsére egyikük megnyugtatót, hogy a templom mellett van még egy temető, ahol az apácáknak külön parcellája van, érdeklődjünk ott. Elmagyarázta, hogyan jutunk oda. Cukott kaput találtunk, de nem volt bezárva.

A temető elég elhanyagolt volt, ezért néptelen is. Végül megjelent egy úr, aki bemutatkozott, mint ... János, a temető gondnoka. Elvezetett nagyapám sírjához, amit szinte teljesen elborított két vadon nőtt bokor. Maga a nevet tartalmazó márványtábla feliratai szinte olvashatatlanok voltak a kipergett festék miatt, de vésésük hibátlan volt. A gránit mintázatú posztamens és az óriási kereszt csiszolt részei viszont még fénylő állapotban maradtak meg. Rövid beszélgetés eredményeképpen János jutányos összegért vállalkozott a sír rendbetételére és évente egyszeri díszítésére. A pénz küldését úgy oldottuk meg, hogy borítékban, két levelezőlap között levélként postáztuk. Emlékként elvittünk egy furcsa nagylevelű növényt. Azóta minden családi sírunkra ültettünk belőle, és most a felújított sírra is visszakerült.

Egy másik alkalommal utazásunkat Mosonmagyaróváron megszakítva, egy vendégház falán a „Pozsony-Püspöki Tűzoltó Egyesület” címerét láttuk meg. Kiderült, hogy ... János a házinéni sógora és gyakran találkoznak. Ettől kezdve még egyszerűbben intézhettük a sírgondozást. Az utazási kötöttségek lazulása is egyre inkább lehetővé tette a gyakoribb sírlátogatást.

Nővérem, Mária néhány évenként csatlakozott a sír látogatásához. Utazás közben fellevenedtek benne a gyermekkori nyaralások élményei. Ilyenkor már néha úgy éreztem, mintha én is velük együtt nyaraltam volna Tataáknál.

Az egyre betegebb Jánost néhány év múlva, ... Mariska néni váltotta fel. Sajnos, hamarosan ő is megbetegedett, de még elintézte, hogy a pozsonyi „Marianum” nevű temetkezési vállalatnál 2015-ig megváltsák a sírhelyet. A gondozás kérdése ezt követően néhány évig stag-

nált, bár valahányszor arra jártunk, rejtélyes kezek nyoma önkéntes gondozókat sejtetett. Időnkénti érdeklődésünkre hol az apácákra, hol bizonyos személyekre, hol a kiscserkész csapatra utalással talákoztunk, de konkrét személyes kapcsolatra nem leltünk.

2013-tól kezdve hirtelen felgyorsultak az események. Jelentkezett nálunk a pozsonyi egyetem geodéta oktatója, ... Gyula, aki egy prágai Geodézia-Kartográfia Szimpóziumra készülve, prezentációjában külön ki akart térni Gánóczy Sándor munkásságára, halálának 75. évfordulója alkalmából. A prezentációhoz sikerült hasznos adatokat szolgáltatnunk, amelyeket elektronikus levélként sikerült időben, gyorsan elküldenünk – nővéremmel együtt, mivel Tata hátramaradt néhány írásból és fényképből álló hagyatékát ő őrzi. Gyula 2014-ben Budapesten is járt feleségével – Lea asszonnyal –, nővéremet személyesen is meglátogatták. Az együtt töltött néhány rövid óra során baráti kapcsolat alakult ki a házaspárral.

Az év végén nővérem kiutazott a geodéták által megkoszorúzott sírhoz (én sajnos egyéb nyomós okok miatt nem tudtam elkísérni), Lea és Gyula készséggel segítettek autójukkal a nagyvárossá duzzadt Pozsonyban közlekedni

■ A Gánóczy-sírhely felújított felirata

a Tata sírjához. Ott a szép koszorúk és színes csokrok között méltatlan módon sejlettek csak a nagy márványtáblán az alig kivehető felirat betűi. 1970 óta többször próbáltuk helybéli mesterekkel a feliratot – aranyozott vagy legalább feketén festett – kivitelben felfrissíteni, de aránytalanul magas árajánlataik miatt mindig el kellett a munkát halasztani. Nővérem úgy gondolta, hogy festőművészként saját maga – szó szerint – kézbe veszi az ügyet. A Művészboltban vásárolt egy doboz aranyfestéket és magával vitte azt a temetőbe. Persze a rendelkezésre álló idő a betűk festésére nem volt elegendő – nem beszélve a kilencedik X-ben járó nővérem erőnlétéről –, de Lea és Gyula vállalták a kivitelezést, ami a mellékelt fénykép tanúsága szerint kiválóan sikerült. Végre a sírral kapcsolatos legfőbb gondjaink elhárultak! Vagy mégsem?

2015 elején levelet kaptam Pozsonyból „MARIANUM” fejléccel. Két sűrűn teleírt oldalból állt. A szövegből persze semmit sem értettem, de a lényeg egyértelmű volt. 300 euró és 2025. Azaz ha fizetek 300 eurót, további 10 évre megváltható a sírhely.

Ismét igénybe kellett vennem – a divatos kifejezéssel élve – „határokon átívelő nemzeti kapcsolat”-aimat. Gyula lefordította a hivatalos szlovák levelet. Kértem, hogy kérjen egy számlát a Marianumtól, és arra át fogom utalni a szükséges összeget. Ő viszont vállalta a megváltási díj kifizetését saját zsebéből azzal, hogy majd ha egyszer arra járok, megadom. Nem tudtam eldönteni, hogy mi esett jobban nekem: a segítség vagy az abszolút bizalom.

Amint módomban állt, kiutaztam Pozsonyba, adósságomat leróni. Megmutatták a sírt, a tökéletes, saját kezűvel, szakszerűen kivitelezett ragyogó arany feliratokkal. Majd látván, hogy a város nevezetességeit szorgalmasan fényképezem, felajánlották, hogy éjszakázzak náluk, és az ő idegenvezetésükkel másnap fejezzem be a fotózást. No, most már gond nincs, nyugodtan alhattam.

Májusban újabb irányból érkezett nagyapámmal kapcsolatos megkeresés. Kissé kerülő úton, Párizson – ott élő bátyámon – keresztül jött a levél a Magyar Nemzeti Levéltár

Országos Levéltára címzetes főigazgatójától, Reisz T. Csabától. A megkeresés nyomán újabb érdekes és értékes kapcsolatra tettünk szert. Kapcsolatunk eredményességét az említett cikk bizonyítja. A szakmai oldalon túlmenően, most a főszerkesztő felkérésére írom le soraimat nagyapám, Gánóczy Sándor műszaki főtanácsos örök nyughelyének történetéről. Jól esett ez a generációkon túlnyúló érdeklődés.

Visszatérve a síremlékre vonatkozó eseményekre, szeptemberben újabb elektronikus levél talált meg Pozsonyból. Bizonyos Izabella asszony értesített, hogy a síremlék állapotát megvizsgálták, és azt életveszélyesnek találták. Körül is kerítették feltűnő, piros-fehér szalagkorlással, és tucatnyi makro felvételen be is mutatták a több évtized során elszenvedett fagykárok okozta repedéseket.

■ A lebontásra ítélt síremlék

Van egy síremlék-restaurátor ismerősöm, akinek tanácsai alapján vázlattervet készítettem. Az 1938-ban épült nagyszabású síremlék 100 százalékos rekonstrukciója anyagi és technikai okokból nem volt vállalható. Izabella asszony rendkívül tevékeny közéleti elfoglaltsága mellett

felajánlotta, hogy szerez megfelelő sírkövest és vállalja a munkálatok felügyeletét. Több levélváltása után kiutaztam Pozsonyba, amikor is a választott mester részvételével megállapodtunk a munkálatok részleteiről. Kikötöttem, hogy a bontási munkálatok során a nagyméretű márványtáblát a frissen felújított felirataival együtt kíméljék meg, és építsék be az új sírkőbe.

Több hónapos várakozás után, 2016 tavaszának végén megérkezett Izabella asszony emailje, mellékelve a szerényebb kivitelű sír- emlékről készült fényképekkel. A márványtábla eredeti fényében, a posztamens pedig az eredeti, ma már nem divatos, de az átlagosnál időállóbb csiszolt gránit mintázattal díszlik. Izabella asszony mindezek után azt is felajánlotta, hogy a sír ápolásáról gondoskodik. Sőt, mint önkormányzati képviselő megpróbálja a sírt védetté nyilvánítani, mentesítve azzal az időszakos megváltás terhétől.

Nagyapám, Gánóczy Sándor munkássága szakmai körökben elismert. Életében Magyarország szinte minden tájegységén dolgozott, maradandó dokumentumok őrzik munkássága nyomát. Nem véletlen, hogy halálának 75. évében – bár az ország határai változtak – a dokumentumok kataszteri határai változatlanok. Sírja fennállásának legutóbbi mozgalmas éveiben a fent leírtak tették lehetővé, hogy ne tűnjön el emlékezetünk elől. Ezúton is hálásan köszönöm mindenkinek, aki segítségemre volt az elmúlt hetvenegynéhány év során abban, hogy nagyapám méltó módon megbecsülve éljen tovább családjában, szakmai körökben. E sorok írása során jómagam is tudtam új emlékekre bukkanni. Nem utolsósorban pedig részese lehettem egy manapság sokat emlegetett „határokon átívelő magyar összefogás”-nak és kölcsönös, önzetlen segítőkészségnek.

■ A felújított, egyszerűbb kivitelű síremlék

GÁNÓCZY József: The Shrine of Sándor Gánóczy in Pozsonypüspöki (Podunajské Biskupice, Slovakia). Sándor Gánóczy, cadastral engineer (1861–1938) was the publisher and editor in chief of the Cadastral Bulletin for a long time, who worked as the director of the cadastral maps collection in Pozsony (Bratislava) as his last position. As a pensioner he lived in Pozsonypüspöki, he was buried there. Due to the care of the family his shrine is an honourable memory of the engineer.

■ A pozsonyi adókerület térképe, 1858 (OSZK Térképtár TK 1 903.) L. ehhez Török Enikő cikkét az adókerületek térképeiről.

■ *Víz alatti növényzet a Balatonfüredről készült infrafelvételen 1982-ben (l. Takács Krisztián és Braunmüller Péter cikkét).*